

Informacijos apie nepilnamečių rūkymą, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą, apibendrinimas

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierė Rimantė Šalaševičiūtė

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė surinko informaciją iš Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybių administracijų Švietimo skyrių (toliau – Švietimo skyriai), Vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) (toliau – Vaiko teisių apsaugos tarnybos), priklausomybės ligų centrų, vaikų globos namų, kurių steigėjai apskričių viršininkai, savivaldybės, nevyriausybinės organizacijos, globos įstaigų vaikams su negalia (pensionai ir pensionatai), specialių vaikų auklėjimo ir globos namų, Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos bei Sveikatos apsaugos ministerijos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė minėtųjų įstaigų prašė pateikti duomenis apie rūkančius, alkoholi bei psichoaktyvias medžiagas vartojančius nepilnamečius, nurodyti, ar mokyklų administracijos dėl šių problemų kreipiasi į Vaiko teisių apsaugos tarnybas, policijos komisariatų, ar dažnai yra informuojami nepilnamečių tėvai bei kiti įstatyminiai jų atstovai, pateikti informaciją apie mokyklose vykdomas prevencines programas dėl nepilnamečių rūkymo, alkoholio bei kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, nurodyti, kokia metodinė literatūra (ar kitos metodinės priemonės) yra suteiktos švietimo įstaigoms, kiek nusikalstamų veikų ir nusikaltimų padarė apsvaigę nepilnamečiai, kiek protokolų nepilnamečiams buvo surašyta už Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytus pažeidimus ir kt.

Apibendrinime naudojamos sąvokos:

Tabakas- tabako gaminiai¹.

Alkoholis- alkoholiniai gėrimai ir alkoholio produktai².

Narkotinės ir psichotropinės medžiagos- į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai.³

¹ **Tabako gaminiai** – rūkyti, uostyti, čiulpti ar kramtyti skirti gaminiai, pagaminti tik iš tabako (tiek genetiškai modifikuoto, tiek nemodifikuoto) arba kuriuose yra tabako, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas

² **Alkoholiniai gėrimai** – gėrimai, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija yra didesnė kaip 1,2 procento (alaus – didesnė kaip 0,5 procento), Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas.

Alkoholio produktai – nedenatūruotas ir denatūruotas (įskaitant dehidratuotą ir denatūruotą) žemės ūkio kilmės ir ne žemės ūkio kilmės etilo alkoholis (toliau – etilo alkoholis), alkoholiniai gėrimai, maistiniai ir nemaistiniai alkoholiniai tirpalai su kvapiųjų medžiagų priedais (toliau – alkoholiniai tirpalai) ir etilo alkoholio turinčios žaliavos (toliau – žaliavos), Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas.

³ Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas

ŽINIASKLAIDA

Rūkymo, alkoholio ir narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo problema gilėja visose pasaulio šalyse. Net pačios turtingiausios pasaulio šalys negali išvengti vaikų ir jaunimo priklausomybės nuo tabako, alkoholio ir psichiką veikiančių medžiagų. Rūkymo, alkoholio bei narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo sustabdyti neįmanoma, jaunėja asmenys, rūkantys, vartojantys alkoholį bei psichiką veikiančias medžiagas. Būtina imtis priemonių, kad šis reiškinys būtų stabdomas, nuo jo žalos būtų apsaugoti patys jauniausi ir pažeidžiamiausi asmenys – vaikai.

Rūkančius vaikus sutinkame prie kiekvienos mokyklos, vaikų globos namų, rūkoma daugelyje vaikų vasaros poilsio stovyklų, viešose vietose: netoli mokyklų esančiose poilsio zonose, gyvenamųjų namų kiemuose, mokyklų prieigose. Įvairių popamokinių renginių metu prie mokyklų ir jų prieigose galima sutikti apsvaigusius nuo alkoholio ir psichiką veikiančių medžiagų nepilnamečius. Žiniasklaidos puslapiai mirga nuo įvairiausių pranešimų apie į policijos komisariatų už nurodytus pažeidimus pristatomus nepilnamečius. Per laikotarpį nuo 2006 metų birželio mėnesio iki 2007 metų balandžio mėnesį Lietuvos žiniasklaida mirgėjo nuo straipsnių apie tabaką, alkoholį bei psichiką veikiančias medžiagas vartojančius nepilnamečius, jų įvykdytas nusikaltimas veikas, diskusijas dėl žalingų nepilnamečių įpročių, priemonės, kuriomis galima būtų kovoti su nepilnamečių žalingais įpročiais, žalingų įpročių propagavimu ir pan.

Žiniasklaidos straipsniuose aiškiai matomas problemos aktualumas – t.y. rūkymo bei alkoholio vartojimo nepilnamečių tarpe didėjimas. Be to, gąsdina tai, jog patys nepilnamečiai, apsvaigę nuo alkoholio, padaro daug nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų, o taip pat – patys tampa įvairių nusikaltimų aukomis.

2005 metais buvo nustatyti **645** nusikalstamų veikų atvejai, kurias padarė neblaivūs nepilnamečiai, o 2006 metais nustatyti net **747** tokie atvejai. Jų skaičius išaugo Kauno m. (2005 m. – 38, 2006 m. 50), Panevėžio m. (2005 m. – 13, 2006 m. – 39), Kaišiadorių r. (2005 m. – 1, 2006 m. – 22), Radviliškio r. (2005 m. – 28, 2006 m. – 54), sumažėjo - Vilniaus m. (2005 m. – 41, 2006 m. – 29), Visagine (2005 m 12, 2006 m. – 0), Marijampolėje (2005 m. – 23, 2006 m. – 4), Panevėžio m. (2005 m. – 22, 2006 m. –8).⁴ Matyti, jog nusikalstamų veikų, kurias padarė neblaivūs nepilnamečiai atvejų skaičius, lyginant 2005 m. ir 2006 m., padidėjo 102 atvejais.

Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis, beveik dvigubai išaugo vyresnių nei 7 metų amžiaus nepilnamečių, kurie nusikalstamos veikos padarymo metu nukentėjo

⁴ „Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje per 2006 m. sausio – gruodžio mėnesius“, Forma 30N-SAV, <http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f30n/2006/f30n200612.htm>

būdami neblaivūs, skaičius: 2005 m. tokių vaikų buvo **11**, 2006 m. jau **20**. Tokių atvejų padaugėjo Panevėžio mieste, Jonavos, Marijampolės ir Radviliškio rajonuose.⁵

RŪKYMO, ALKOHOLIO BEI NARKOTINIŲ AR PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PROBLEMOS AKTUALUMAS

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2006 metais teritorinių policijos įstaigų pareigūnai už pažeidimus, numatytus Administracinių teisės pažeidimų kodekso 178 str., „Alkoholinių gėrimų gėrimas viešosiose vietose arba girtas pasirodymas viešosiose vietose“ surašė **3361** protokolą nepilnamečiams pagal straipsnio 1-3 d., ir **1678** protokolus pagal straipsnio 4 d. Per 2006 metus nustatyti **262** asmenys, pažeidę alkoholinių gėrimų prekybos taisykles (164 str. „Prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklių pažeidimas“), **470** suaugusiųjų, kurie nupirko ar kitaip perdavė nepilnamečiams alkoholinių gėrimų, nugirdė nepilnamečius (180 str., „Alkoholinių gėrimų nupirkimas ar kitoks perdavimas nepilnamečiui, nepilnamečio nugirdymas“). Be to, policija nubaudė **141** asmenį už prekybos tabako gaminiiais pažeidimą (185² str., „Prekybos tabako gaminiiais pažeidimas“) ir **11** asmenų už tabako gaminių nepilnamečiui nupirkimą ar kitokią perdavimą (185⁴ str. „Tabako gaminių nupirkimas ar kitoks perdavimas nepilnamečiui“).

	ATPK straipsnis	164 str.	178 str. 1-3 d.	178 str. 4 d.	180 str.	185 (2)
	IŠ VISO	262	3361	1678	470	141
	Vilniaus apskritis	45	814	278	50	45
1.	Vilniaus m.	27	477	141	19	22
2.	Elektrėnų	2	61	14	3	2
3.	Šalčininkų r.	2	19	3	3	4
4.	Širvintų r.		43	8	6	
5.	Švenčionių r.	3	44	11		3
6.	Trakų r.	1	29	20	2	2
7.	Ukmergės r.	7	43	42	4	6
8.	Vilniaus r.	3	98	39	13	6
	Kauno apskritis	32	558	272	119	28
9.	Kauno m.	27	319	152	90	27
10.	Birštono	1	10	5		
11.	Jonavos r.		13	11	1	
12.	Kaišiadorių r.		29	4		
13.	Kauno r.	2	79	22	4	1
14.	Kėdainių r.		31	15	7	
15.	Prienų r.		37	24	9	
16.	Raseinių r.	2	40	39	8	
	Klaipėdos apskritis	31	344	174	20	19
17.	Klaipėdos m.	7	178	54	4	10
18.	Neringos		1	6	3	

⁵ Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistinių duomenų apie nepilnamečių padaromas nusikalstamas veikas ir nepilnamečių, nukentėjusių nuo nusikalstamos veikos, duomenų analizė.

19.	Palangos m.	12	41	6	2	4
20.	Klaipėdos r.	6	18	21		3
21.	Kretingos r.		27	30	2	
22.	Skuodo r.	3	46	34	5	2
23.	Šilutės r.	3	33	23	4	
	Šiaulių apskritis	32	418	279	79	18
24.	Šiaulių m.	14	153	93	27	9
25.	Akmenės r.		27	8	4	
26.	Joniškio r.	4	46	34	23	3
27.	Kelmės r.	4	50	26	4	4
28.	Pakruojo r.	3	46	39	12	2
29.	Radviliškio r.	6	50	33	20	
30.	Šiaulių r.	1	46	46	16	
	Panevėžio apskritis	24	368	189	40	23
31.	Panevėžio m.	14	207	122	20	5
32.	Biržų r.	2	27	5	1	6
33.	Kupiškio r.	1	42	30	6	1
34.	Panevėžio r.		12		1	4
35.	Pasvalio r.	3	42	18	9	2
36.	Rokiškio r.	4	38	14	3	5
	Alytaus apskritis	26	231	100	38	7
37.	Alytaus m. r.	15	83	38	19	5
38.	Druskininkų	6	54	22	6	
39.	Lazdijų r.	5	16	10	8	2
40.	Varėnos r.		78	30	5	
	Marijampolės apskritis	5	107	70	28	3
41.	Marijampolė	2	16	6		3
42.	Kazlų Rūdos		5	1		
43.	Kalvarijos	1	4	6	1	
44.	Šakių r.	2	30	38	26	
45.	Vilkaviškio r.		52	19	1	
	Utenos apskritis	37	198	109	42	14
46.	Utenos r.	21	62	44	12	10
47.	Anykščių r.	4	31	27	17	1
48.	Ignalinos r.	2	7	12	5	2
49.	Molėtų r.	3	40		1	
50.	Zarasų r.	3	32	17	4	
51.	Visagino m.	4	26	9	3	1
	Tauragės apskritis	12	153	111	38	4
52.	Tauragės r.	6	46	30	6	2
53.	Pagėgių			4		
54.	Jurbarko r.		39	25	4	1
55.	Šilalės r.	6	68	52	28	1
	Telšių apskritis	18	170	96	16	8
56.	Telšių r.		38	27		
57.	Mažeikių r.	7	66	48	4	1
58.	Plungės r.	10	46	11	6	7
59.	Rietavo	1	20	10	6	

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos pateikta informacija, siekiant užkardyti teisėtvarkos pažeidimus, nustatyti pažeidėjus, yra organizuojamos policijos priemonės

(reidai, patruliavimas) jaunimo susibūrimo ir pasilinksminimo vietose, tikrinamos įmonės, prekiaujančios alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais. Be to, 2006 metais šalies teritorinės policijos įstaigos parengė ir pateikė konkursams 298 prevencines programas. Didžioji dauguma prevencinių programų skirtos nepilnamečių teisės pažeidimų (taip pat ir aptarimų) prevencijai, vaikų užimtumui. Kartu su socialiniais partneriais buvo vykdomos 384 prevencinės programos.

ALKOHOLIO VARTOJIMAS

Alkoholio kontrolės įstatymo tikslas – *mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti įstatyme reglamentuojamus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus.*

Valstybės alkoholio kontrolės politikos principai yra⁶:

- mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą;
- valstybinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti valstybės alkoholio kontrolės, gyventojų sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo, nepilnamečių švietimo programų finansavimą;
- riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą;
- drausti priemones, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus;
- didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais;
- remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą;
- skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą
- ir kt.

Alkoholio pardavimas

Alkoholio kontrolės įstatymo (18 str. 3 d. 5 p.) nuostatose įtvirtintas draudimas alkoholiu prekiauti asmenims jaunesniems kaip 18 metų amžiaus. Be to, to paties straipsnio 3 dalyje nustatytas draudimas alkoholiu prekiauti mažmeninės prekybos įmonėse, kuriose vaikams ir paaugliams skirtų prekių dalis sudaro 50 arba daugiau procentų mažmeninės prekių apyvartos, bei draudimas alkoholiu prekiauti kiekvienų metų rugsėjo 1 dieną (18 str. 3 d. 10 p.). Be to, 18 straipsnio 4 d. nustato, jog Lietuvos Respublikoje draudžiama parduoti alkoholinius gėrimus asmenims, jaunesniems kaip 18 metų, o 5 d. – tai, jog alkoholinių gėrimų pardavėjai turi teisę, o kai kyla abejonių, kad asmuo yra jaunesnis negu 18 metų, privalo iš perkančio alkoholinius gėrimus asmens reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą, ir tokiam asmeniui nepateikus amžių liudijančio dokumento – alkoholinių gėrimų pardavėjai privalo atsisakyti parduoti jam alkoholinius

⁶ Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas, 1995.

gėrimus. Manytina, jog teisės aktai pakankamai aiškiai reglamentuoja draudimą alkoholią parduoti nepilnamečiams, tačiau, įstatymų priežiūrą vykdančios institucijos privalo griežčiau vykdyti įstatymo laikymosi kontrolę. Pažymėtina, jog buvo papildytos Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatos ir nuo 2007-08-01 įsigaliojo draudimas alkoholiu prekiauti kiekvienų metų rugsėjo 1 d., tačiau reikia pažymėti, kad 2007 metų rugsėjo 1 d. šis draudimas veikė nepakankamai efektyviai.

Alkoholio vartojimas

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 178 str. nuostatose nustatytos baudos už alkoholinių gėrimų ir kitų svaigalų gėrimą gatvėse bei kitose viešose vietose (visuomeniniame transporte ir kt.) bei už girtų nepilnamečių iki šešiolikos metų pasirodymą bei alkoholio gėrimą viešosiose vietose, kas užtraukia baudą tėvams arba globėjams (rūpintojams) nuo penkiasdešimties iki vieno šimto litų. To paties kodekso 180 str. nuostatose numatytos baudos už alkoholio gėrimų nepilnamečiams nupirkimą, perdavimą vartoti ar nepilnamečio nugirdymą. Už alkoholinių gėrimų nepilnamečiui nupirkimą ar kitokį perdavimą vartoti bei nepilnamečio nugirdymą – numatyta bauda nuo 100 iki 250 Lt. Tokios baudos yra santykinai mažos, ypatingai atsižvelgiant į tai, jog tokiomis bandomis baudžiami pilnamečiai, veiksnūs asmenys, esantys atsakingi už nepilnamečius, ir, kurie privalo elgtis atsakingai ir būti pavyzdžiu nepilnamečiams. Tarptautinio narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrimo ESPAD (2003) duomenimis, beveik ketvirtis moksleivių yra nurodę vartoję alkoholią. Nustatyta, jog 54-70 proc. 13 metų ir jaunesnių moksleivių yra gėrę alaus ir vyno, daugiau nei 30 proc. – stiprių alkoholinių gėrimų, o daugiau nei 20 proc. buvo bent kartą girti.⁷

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1999 m. vasario 25 d. nutarimu Nr. 212 patvirtino Valstybinę alkoholio kontrolės programą, kurioje numatytas platus priemonių 1999–2010 metams planas, įpareigojantis daugelį ministerijų ir žinybų iš esmės pakeisti situaciją. Svarbiausias šios programos tikslas – vadovaujantis Alkoholio kontrolės įstatymu, mažinti alkoholio pasiūlą ir vartojimą, piktnaudžiavimą alkoholiu bei jo daromą žalą žmonių sveikatai ir Lietuvos ūkiui. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog 2007 metų sausio 30 d. Nacionalinė sveikatos taryba organizavo posėdį „Dėl Valstybinės alkoholio kontrolės programos įgyvendinimo“. Minėtojo posėdžio metu konstatuota, jog Valstybinė alkoholio kontrolės programa vykdoma neefektyviai. Nacionalinė sveikatos taryba pažymėjo, jog Lietuvoje kasmet vis daugiau pagaminama ir suvartojama alkoholio, auga susirgimų alkoholinėmis psichozėmis skaičius, didėja vaikų ir jaunuolių girtavimas, dėl alkoholio vartojimo 2005 metais išaugo neblaivių asmenų, nukentėjusių nuo nelaimingų atsitikimų darbe skaičius, daugėja kelių eismo įvykių, sukeltų neblaivių vairuotojų, kuriuose žūsta ir sužalojami žmonės, skaičius, 2006 metais iš 16,4 tūkst. socialinės rizikos šeimų, kuriose augo 36,5

⁷ „Paauglių narkotikų vartojimas Lietuvoje ir Europoje“, tyrimų medžiaga, Aleksandra G. Davidavičienė, Vilnius, 2004

tūkst. vaikų, 63 proc. šeimų į socialinės rizikos šeimų sąrašą įtrauktos dėl girtavimo, dauguma jų gyvena kaime, neįgyvendinamos pagrindinės ir efektyviausios priemonės kaip alkoholio gėrimų pardavimo vietos ir laiko apribojimas, kainų ir akcizų didinimas, reklamos draudimas ir kt.⁸

Atsižvelgiant į didėjantį jaunimo piktnaudžiavimą alkoholiu, Seimo narys Rimantas Rimeika 2006 metų birželio mėnesį įregistravo Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas, kurios turėtų įtvirtinti nuostatą, draudžiančią asmenims, jaunesniems kaip 18 metų, viešojo maitinimo įmonėse vartoti alkoholį. Šiuo metu galiojančiame Alkoholio kontrolės įstatyme nėra teisės normos, draudžiančios asmenims iki 18 metų vartoti alkoholinius gėrimus viešojo maitinimo įstaigoje, taip pat nėra numatyta galimybė viešojo maitinimo įstaigos darbuotojams taikyti drausminančias poveikio priemones alkoholinius gėrimus vartojantiems nepilnamečiams. Siūloma, kad, kilus abejonių ar asmuo yra 18 metų, alkoholinių gėrimų pardavėjai turėtų teisę reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą ne tik iš alkoholinius gėrimus perkančio asmens, bet taip pat ir iš viešojoje maitinimo įstaigoje juos vartojančio asmens, o nepateikus tokio dokumento- alkoholinius gėrimus parduodantis asmuo galėtų pareikalauti abejonių sukėlusį lankytoją palikti viešojo maitinimo įstaigą. Papildžius Alkoholio kontrolės 22 straipsnį, atsirastų draudimas vartoti alkoholinius gėrimus viešojo maitinimo įmonėse jaunesniems kaip 18 metų asmenims, todėl turėtų būti reglamentuota ir sankcija už šio draudimo nevykdymą. Lietuvos Respublikos Seimo nariai R. Garbaravičius, R. Remeika bei P. Vilkas pateikė Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 178 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, kuriam pritarė Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetas ir pagal kurį numatoma skirti pinigines baudas ir atsakomybę tėvams, kurių vaikai viešosiose maitinimo įstaigose vartoja alkoholį. Atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktą informaciją, į tai, jog pastebimas vis didėjantis nepilnamečių ir jaunimo girtavimas, būtina, jog minėtosios nuostatos būtų įteisintos neatidėliotinai.

Alkoholio reklama

Kalbant apie nepilnamečių polinkį į alkoholį, svarbu pažymėti ir tai, jog Alkoholio kontrolės įstatymo 29 straipsnis reglamentuoja alkoholio reklamos ribojimus ir numato, kad yra draudžiama visų formų alkoholio reklama: skirta vaikams ir paaugliams iki 18 metų; siejanti alkoholio vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu; siejanti alkoholio vartojimą su socialine aplinka, ir kt. Nors minėtuoju straipsniu nustatyta, jog alkoholio reklama draudžiama vaikams ir paaugliams skirtuose laikraščiuose, žurnaluose, knygose, televizijos ir radijo programose bei Lietuvos Respublikoje įregistruotų radijo ir televizijos stočių, kabelinio radijo ir kabelinės televizijos stočių transliuojamose ir retransliuojamose programose (išskyrus tiesiogiai ir ištiesai iš užsienio

⁸ Nacionalinės sveikatos tarybos 2007-01-30 nutarimas „Dėl Valstybinės alkoholio kontrolės programos įgyvendinimo“

retransliuojamas laidas) nuo 15 valandos iki 22 valandos 30 minučių, o šeštadieniais, sekmadieniais ir moksleivių atostogų dienomis – nuo 8 valandos iki 22 valandos 30 minučių (išskyrus alkoholinių gėrimų, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų, reklamą), alkoholio reklamos gausu ant vokų, kuriuose parduodami bilietai į renginius skirtus nepilnamečiams, o darbo dienomis vaikai, einantys vėliau į mokyklą ar besimokantys antros pamainos grafiku laisvai gali stebėti per televiziją transliuojamą alkoholio reklamą. Atkreiptinas dėmesys, jog vaikai yra aktyvūs vartotojai ir dėl šios priežasties bei savo nebrandumo, jie priskirtini itin lengvai pažeidžiamai vartotojų grupei. Reklama yra viena iš probleminių sričių, kuri gali turėti neigiamą įtaką vaiko pasirinkimui. Reklama pasiekia vaikus per įvairias visuomenės informavimo priemones, Internetą, paštą ir t.t. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, prekybininkų naudojamos alkoholinių gėrimų įsigijimą skatinančios priemonės, nepriklausomai nuo jų pobūdžio, įtakoja vaiko nuostatas dėl alkoholinių gėrimų įsigijimo, vartojimo ir pan. Pažymėtina, kad 2008 metų sausio 1 d. alkoholio reklama bus draudžiama Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių transliuotojų ir retransliuotojų transliuojamose programose nuo 6 valandos iki 23 valandos.

TABAKO VARTOJIMAS (RŪKYMAS)

Atsižvelgiant į tai, kad žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių, Tabako kontrolės įstatymo nuostatomis siekiama mažinti Lietuvos Respublikoje tabako gaminių vartojimą, jų prieinamumą (ypač nepilnamečiams asmenims) ir dėl tabako gaminių vartojimo atsiradusius neigiamus padarinius gyventojų sveikatai ir ūkiui. Valstybės tabako kontrolės principai yra:

- ginti žmogaus teises į aplinką be tabako dūmų;
- mokesčiais ir kitomis valstybinio reglamentavimo priemonėmis mažinti tabako gaminių prieinamumą, ypač nepilnamečiams asmenims;
- valstybinio teisinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti, kad dalis valstybės biudžeto lėšų, gautų iš tabako gaminių gamybos, importo ir prekybos, būtų skiriama sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo programoms rengti ir įgyvendinti;
- drausti tabako gaminių reklamą;
- drausti tabako gaminių įsigijimo ir (ar) vartojimo skatinimą ir riboti rėmimą;
- didinti visuomenės informuotumą apie tabako gaminių vartojimo daromą žalą žmonių sveikatai, taip pat socialinę ir ekonominę žalą valstybei;
- skatinti rūkančius asmenis mesti rūkyti ir teikti jiems pagalbą;
- remti socialinę reklamą, nerūkymo propagavimą per visuomenės informavimo priemones;

- ir kt.⁹

Tabako pardavimas

Tabako kontrolės įstatymo 14 straipsnio 5 dalies 3 punkto nuostatos draudžia parduoti tabako gaminius asmenims iki 18 metų, o kylant abejonių, kad asmuo yra jaunesnis negu 18 metų, tabako gaminių pardavėjai privalo iš perkančiojo tabako gaminius asmenų reikalauti pateikti asmens amžių liudijantį dokumentą, o nepateikus, tabako gaminių pardavėjai privalo atsisakyti parduoti jam tabako gaminius.

Administracinių teisės pažeidimų kodekso 185⁴ str. nuostatose numatytos baudos už tabako gaminių nepilnamečiui nupirkimą ar kitokią perdavimą nuo 50 iki 100 Lt. To paties kodekso 185¹ straipsnyje nustatytos baudos už rūkymą viešose vietose, kuriose pagal savivaldybių tarybų sprendimus draudžiama tai daryti - įspėjimas arba bauda nuo 20 Lt iki 50 Lt, bei už rūkymą vietose, kuriose pagal įstatymus draudžiama tai daryti - įspėjimas arba bauda nuo 20 Lt iki 50 Lt. 2006 metais, Lietuvoje nepilnamečiams asmenims buvo surašyti 594 protokolai pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 185¹ straipsnį.¹⁰ (Per 2007 metų 1-ąjį pusmetį iš viso surašyti 349 tokie protokolai).¹¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog siekiant apsaugoti nepilnamečius nuo žalingų įpročių, dar 1999 metais Birštono miesto Taryba nusprendė uždrausti nepilnamečiams rūkyti viešose vietose, mieste iškabinti rūkymą draudžiantys ženklai. Minėtasis draudimas galioja iki šiol.

Tabako kontrolės įstatymo (15 str. 1 d. 5 p.) nuostatose įtvirtintas draudimas tabaku prekiauti asmenims, jaunesniems kaip 18 metų amžiaus, o 19 straipsnyje nustatytas draudimas Lietuvos Respublikoje rūkyti (vartoti tabako gaminius) visose švietimo įstaigose, sveikatos priežiūros įstaigose ir jų teritorijose, interneto kavinėse (internetu klubuose ir pan.), taip pat patalpose, kuriose vyksta sporto varžybos ir kiti renginiai; restoranuose, kavinėse, baruose, kitose viešojo maitinimo įstaigose, klubuose, diskotekose, išskyrus specialiai įrengtus cigarų ar pypkių klubus. Rūkymas yra labai paplitęs tarp nepilnamečių, be to, šis reiškinys yra ir labiausiai pastebimas. Mokyklų, įvedusių griežtas tvarkas mokyklos viduje, mokiniai neretai eina rūkyti į kaimyninių gyvenamųjų namų laiptines, kiemus ar kitas poilsio vietas. Nuo 1995 metų Lietuva dalyvauja tarptautiniame narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrime (ESPAD). ESPAD tyrimo duomenimis, dauguma 15-18 metų moksleivių bent kartą gyvenime bandė rūkyti (85,5 proc. berniukų ir 67,8 proc. mergaičių). Ketvirtadalis moksleivių pradeda rūkyti būdami 11 metų ir jaunesni.¹²

⁹ Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas, 1995.

¹⁰ Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.

¹¹ Ten pat.

¹² „Paauglių narkotikų vartojimas Lietuvoje ir Europoje“, tyrimų medžiaga, Aleksandra G. Davidavičienė, Vilnius, 2004

Lietuvoje su nepilnamečių rūkymu kovojama įvairiai. Pavyzdžiui, Klaipėdoje 2007 metų sausio mėnesį pradėta akcija, skirta įtikinti nepilnamečius mesti rūkyti. Policijos pareigūnai lankosi prie gyvenamųjų namų, mokyklų ir dalina specialiai akcijai pagamintus lipdukus, kuriuose pavaizduotas rūkantis paršiukas.¹³ Tačiau žinoma nemažai ir neigiamų suaugusiųjų naudojamų metodų, kai Palangoje stovyklaujantys Vilniaus nevyriausybinų vaikų globos namų „Atsigrėšk į vaikus“ auklėtiniai su maistu gaudavo neįprastą priedą – po cigaretę. Minėtasis skandalingas faktas paaiškėjo po to, kai 2006 metų rugpjūčio viduryje, negavę įprasto rūkalų davinio, protestuodami iš stovyklos pabėgo trys paaugliai.¹⁴ Toks socialinių pedagogų elgesys nėra toleruotinas. Į vaikų globos namus dažniausiai patenka jau rūkantys nepilnamečiai, todėl dažniausiai įvairios prevencinės priemonės kovai su rūkymu vaikų globos namuose nėra efektyvios. Atsižvelgiant į tai, būtina vieningai spręsti šią problemą, programas vykdant jau ikimokyklinio ugdymo įstaigose, aktyviai dirbant su socialinės rizikos šeimomis. Minėtų priemonių nepakankamą efektyvumą įrodo ir faktas, kad dėl pusės pakelio cigarečių paaugliai ryžtasi nusikalsti. 2007 metų vasario mėnesį, Pasvalio rajone, Joniškėlio miestelyje 4 nepilnamečiai jaunuoliai, išdaužę namų langus, sumušė namo gyventojus ir pagrobė pusę pakelio cigarečių.¹⁵

Pagirtina policijos pareigūnų veikla, kuomet Kaune Žaliakalnio policijos komisariato Viešosios policijos Prevencijos poskyrio pareigūnai organizavo prevencinę priemonę, siekiant sudrausminti mokinius, rūkančius prie mokyklų, gyvenamųjų namų laiptinėse ir prie jų. Policijos reidų metu, mokiniams buvo surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolai.¹⁶ Ypatingai svarbu, jog kiekvienas asmuo nebūtų abejingas tokiems nepilnamečių teisių pažeidimams, jaustų atsakomybę už nepilnamečius visuomenės narius, ir pastebėję tokius faktus informuotų atsakingas institucijas.

NARKOTINĖS AR PSICHOTROPINĖS MEDŽIAGOS

Vadovaujantis Baudžiamojo kodekso nuostatomis, asmenys už narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimą nepilnamečiams baudžiami laisvės atėmimu nuo trijų iki dvylikos metų (261 str.). Už pagalbą įsigyti, vertimą, lenkimą ar kitokią pratinimą nepilnamečių vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, asmenys baudžiami laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų (264 str.). Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo projekto Europos mokyklose (ESPAD 2003) duomenimis, apie 15,6 moksleivių yra bent kartą vartoję vieną iš narkotikų. Be to, žinoma jog narkotikai daugiau yra paplitę profesinėse, nei bendrojo lavinimo mokyklose (atitinkamai 19,3 proc. ir 14, 5 proc.), 7,5

¹³ „Su paauglių rūkymu bus kovojama lipdukais“, „Klaipėda“, 2007-01-15

¹⁴ „Stovykloje vaikų palankumą auklėtojai bandė pelnyti dalydami rūkalus“, „www.Delfi.lt“, 2006-08-28

¹⁵ „4 mokiniai dėl kelių cigarečių, degtukų ir 10 litų sumušė sugyventinius“, „www.Delfi.lt“, 2007-02-08

¹⁶ „Kauno policija gaudė rūkančius nepilnamečius“, „www.Delfi.lt“, 2007-02-07.

proc. moksleivių marihuaną ir hašišą nurodė kaip pirmąjį vartotą narkotiką, o 9,9 proc. moksleivių pirmiausiai išbandė raminamuosius ir migdomuosius preparatus.¹⁷ Tyrimų duomenimis priežastys dėl kurių nepilnamečiai pamėgino narkotiką yra noras apsvaigti, nenoras išsiskirti iš grupės draugų, neturėjimas ką veikti, iš smalsumo, noras užmiršti savo problemas ir pan.

Lietuvos Respublikos Seimas 2004 metų balandžio 8 d. nutarimu Nr. IX-2110 patvirtino Nacionalinę narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programą. Programoje reglamentuojami strateginiai ir taktiniai tikslai, t.y. sustabdyti ir sumažinti narkomanijos plitimą, nustatyti ir įgyvendinti pagrindines valstybės politikos gaires ir veiklos kryptis narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės srityje, padidinti narkomanijos prevencijos Lietuvoje veiksmingumą, sukurti bendrą narkomanijos ankstyvosios diagnostikos, gydymo, reabilitacijos ir reintegracijos į visuomenę sistemą, siekiant padėti asmenims, priklausomiems nuo narkotikų. Svarbu pažymėti ir tai, jog Lietuvos Respublikos Seimo 2004 metų gruodžio 16 d. nutarimu sudaryta nuolatinė Seimo narkomanijos prevencijos komisija iš 11 narių. Viena iš šios komisijos 2005 metų veiklos plane numatytų prioritetinių krypčių – naujų įstatymų bei kitų teisės aktų, reikalingų narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės uždavinių įgyvendinimui, pirminei narkomanijos prevencijai tarp vaikų ir jaunimo, neteisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlos mažinimui, rengimas.

Lietuvoje dar ne visi žmonės supranta narkotinių ir psichotropinių medžiagų žalą bei jų paplitimo mastą nepilnamečių tarpe. „Kauno visuomenės sveikatos centro apklausa rodo, kad moksleivių tėvai yra ramūs dėl savo vaikų ir nemano, jog šie vartoja priklausomybes sukeliančias medžiagas. [...] dauguma tėvų, dalyvavusių apklausoje teigė, kad tikimybė, jog jų vaikas vartoja narkotikus, rūko ar geria yra maža.¹⁸

Lietuvoje vis dar nedaug diskusijų dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų reklamos. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų įstatymo 6 straipsnyje nustatyta, jog narkotinių ir psichotropinių medžiagų reklama draudžiama. Tačiau pastebėtina, jog narkotinių ir psichotropinių medžiagų reklama nėra aiškiai apibrėžta, nėra aiškių kriterijų, kokia reklama galima priskirti narkotinių ir psichotropinių medžiagų reklamai (pvz. atributika su narkotinių ar psichotropinių medžiagų paveikslėliais ir pan.).

ROMŲ BENDRUOMENĖ

Kalbant apie įvairių narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo plitimą Lietuvoje, pirmiausiai susiduriama su nepatenkinama situacija, esančia Romų tabore. Įvairių institucijų

¹⁷ „Paauglių narkotikų vartojimas Lietuvoje ir Europoje“, tyrimų medžiaga, Aleksandra G. Davidavičienė, Vilnius, 2004.

¹⁸ „Tėvų požiūris į priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą“, Kauno visuomenės sveikatos centras, 2006 m.

iniciatyva bei įvairiame lygmenyje vyksta pasitarimai, siekiant efektyviai spręsti narkotikų problemą Vilniaus romų bendruomenėje, tačiau vieningos nuomonės bei efektyvių priemonių iki šiol nerasta.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dar 2005 metais, susipažinusi su savaitiniame žurnale „Ekstra“ (Nr. 9 2005-02-28 – 03-06) publikuotu straipsniu „Taboras žengia į...“ ir atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos prevencijos komisijos pirmininkės Ramunės Visockytės pateiktą prašymą įvertinti, ar nepažeidžiamas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 33 straipsnio¹⁹ nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje, atliko tyrimą savo iniciatyva dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei kitų, vaiko teises ir jo teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų, galimo pažeidimo. Susirūpinimą sukėlė minėtame straipsnyje nurodyta informacija: „...Paprastai tabore narkotikus pardavinėja nepilnamečiai vaikai arba jų motinos...“, „...vaikai kiaurus metus mato, kaip jų namuose kvaišalų atėję narkomanai jų čia pat ir susileidžia...“, „Taboro gyventojų vaikai labai dažnai dirba kaip žvalgai“, „A. Kvainickui šiurpą kelia situacija, kai čigonų vaikai kasdien mato narkotikus pardavinėjančius tėvus“ ir panašiai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė iš tyrimo metu surinktos informacijos (2005-10-28 pažyma Nr. 2-1359) padarė prielaidą, kad romų tabore vykstantys procesai, vienas iš jų – prekyba narkotinėmis medžiagomis, yra romų vaikų stebimi ir todėl gali būti pažeidžiamos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 33 straipsnio nuostatos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atlikusi tyrimą:

- atkreipė romų taboro bendruomenės dėmesį, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 18 straipsnis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4, 11 ir 21 straipsniai bei Civilinio kodekso 3.156, 3.159, 3.163 ir 3.165 straipsniai ne tik įtvirtina prioritetinę nepilnamečio vaiko tėvų prievolę užtikrinti vaikų teises, tinkamą jų interesų įgyvendinimą, tačiau ir nustato tėvų lygias teises ir pareigas savo vaikams, t.y. bendrą ir vienodą atsakomybę už vaikų auklėjimą ir vystymą bei tai, kad tėvų valdžia negali būti naudojama priešingai vaiko interesams.

- atkreipė tuometinio Vilniaus miesto mero A. Zuoko dėmesį, kad būtina sustiprinti socialinių paslaugų teikimą ir Vilniaus miesto savivaldybės administracijos sveikatos ir socialinės apsaugos departamento Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklą romų tabore.

- pasiūlė Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Sveikatos ir socialinės apsaugos departamento Vaiko teisių apsaugos tarnybos l.e.p. vedėjai G. Zvolinskienei parengti ir patvirtinti Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiksmų, užtikrinant vaikų teises bei teisėtus interesus romų tabore, planą.

¹⁹ „Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teises, administracines, socialines ir šviečiamąsias, kad apsaugotų vaikus nuo neteisėto narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų, kaip jos apibrėžtos atitinkamose tarptautinėse sutartyse, vartojimo ir neleistų panaudoti vaikų tokias medžiagas neteisėtai gaminant ir pardavinėjant“.

- atkreipę Vilniaus miesto Vyriausiojo policijos komisaro S. Mecelicos dėmesį į pažymos išvadas ir prašyta užtikrinti aktyvų ir efektyvų policijos pareigūnų prevencinį ir intervencinį darbą romų bendrijoje. Buvo paprašyta apie nepilnamečių romų tautybės vaikų padėtį ir pokyčius kiekvieno mėnesio paskutinę dieną informuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolierę.

Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Sveikatos ir socialinės apsaugos departamentas, susipažinę su vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2005-10-28 pažymos Nr. 2-1359 išdėstytu sprendimu, pripažino būtinybę stiprinti romų tabore atliekamą vaikų teisių apsaugos ir jų teisių pažeidimų prevencinį darbą apjungiant bendras pastangas. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Sveikatos apsaugos departamento 2005-12-05 gamybiniame pasitarime buvo pritarta Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnybos siūlymui sudaryti specialistų (Vaiko teisių apsaugos tarnybos seniūnijų inspektorių ir mobiliosios pagalbos poskyrio darbuotojų, Naujininkų seniūnijos inspektorės, Naujininkų seniūnijos policijos nuovados nepilnamečių inspektorės, Socialinės paramos centro vyresniojo socialinio darbo Naujininkų bendruomenėje organizatoriaus) darbo grupę. Minėtoji grupė buvo įpareigota bendrauti su romų šeimomis ir vaikais, konsultuoti romus vaikų teisių įgyvendinimo ir jų interesų gynimo klausimais, dirbti prevencinį darbą socialinės rizikos šeimoje. Darbo grupė iki šiol dirba kiekvieno mėnesio pirmą ketvirtadienį nuo 14 iki 16 val. romų visuomenės centro patalpose, savo veiksmus derindama su Romų visuomenės centro direktore S. Novopolskaja bei centro socialiniais darbuotojais.

Vilniaus miesto Vyriausiasis policijos komisariatas nuo 2005-12-02 nuolatos teikia vaiko teisių apsaugos kontrolieri informaciją apie prevencinį bei intervencinį darbą romų bendruomenėje.

Per 2006 metus Vilniaus miesto Vyriausiasis policijos komisariatas romų tabore organizavo 47 policines priemones, kuriose dalyvavo Vilniaus miesto Vyriausiojo policijos komisariato Viešosios policijos Viešosios tvarkos tarnybos Mobilios kuopos pareigūnai. Priemonių metu į policijos įstaigą atvedinti 1569 asmenys, įtariami narkotinių priemonių vartojimu ar laikymu, nustatyti 38 ieškomi asmenys. Be to, Vilniaus miesto Vyriausiojo policijos komisariato Trečiojo policijos komisariato Viešosios policijos Nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistai surašė 18 administracinių teisės pažeidimų protokolų pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 str. „Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams“.

Siekiant užkardyti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, psichotropinių medžiagų vartojimą ir platinimą bei išsiaiškinti neblaivius ir apsvaigusius nuo psichotropinių medžiagų vairuotojus, Vilniaus miesto Vyriausiasis policijos komisariatas per pirmąjį 2007 metų pusmetį organizavo 13 policijos priemonių. Minėtų priemonių Romų bendruomenėje ir jos prieigose vykdymo metu buvo sulaikyti 210 asmenys, įtarti narkotinių medžiagų vartojimu. Priemonių metu,

pažeidimų, susijusių su neteisėtu narkotinių medžiagų gaminimu, prekyba, policijos pareigūnai nenustatė.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-04-02 nutarimu Nr. 437 buvo patvirtinta Ankstyvojo vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarka. Nemažai mokyklų šiuo metu yra įkūrusios narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencinio darbo grupes, į kurių veiklą įtraukti policijos komisariatų nepilnamečių reikalų inspektoriai, Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai, mokyklų socialiniai pedagogai, psichologai. Vadovaujantis minėta tvarka, vaiko prevencinė medicininė apžiūra (testavimas) atliekama asmens sveikatos priežiūros įstaigoje. Švietimo įstaigos darbuotojai privalo supažindinti visus vaikus su Alkoholio kontrolės įstatymo, Tabako kontrolės įstatymo, Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo ir teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už narkotinių, psichotropinių medžiagų vartojimą, gamybą ir platinimą nuostatomis, o taip pat dalyvauti švietimo įstaigos prevencinėje veikloje, bendradarbiauti su vaikų atstovais pagal įstatymą, kitomis suinteresuotomis institucijomis, tame tarpe ir Vaiko teisių apsaugos tarnybomis. Be to, įtarę, kad vaikas vartoja psichiką veikiančias medžiagas, švietimo įstaigos darbuotojas privalo siųsti vaiką į medicinos punktą, nustatyta tvarka informuoti vaiko atstovus apie įtarimą bei apie asmens sveikatos priežiūros įstaigas, kuriose galima atlikti medicininę priežiūrą (testavimą). Įtarus, jog vaikas yra apsvaigęs nuo psichiką veikiančių medžiagų, švietimo įstaigos darbuotojas privalo kviešti medicinos punkto asmens sveikatos priežiūros specialistą ir vaiko atstovus, o jei nėra medicinos punkto asmens sveikatos priežiūros specialisto, kviešti greitąją medicinos pagalbą ir neatvykus vaiko įstatyminiams atstovams – kviešti **valstybinės vaiko teisių apsaugos** institucijos atstovą ar policiją. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog testavimas galimas ir mokykloje, jeigu yra sveikatos priežiūros specialistas, tačiau realiai tai nebuvo praktikuojama.

Minėta tvarka nebuvo veiksminga, ją buvo būtina suderinti su Nacionaline narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programa, kitais galiojančiais teisės aktais. Narkotikų kontrolės departamentas buvo sudaręs darbo grupę „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-04-02 nutarimo Nr. 437 „Dėl ankstyvojo vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarkos“ pakeitimo“. Naujai patvirtintame nutarime „Dėl vaikų narkotinių, psichotropinių, kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ tiksliau bei išsamiau numatytos mokyklos pedagogų, vaikų globos namų darbuotojų pareigos įtarus, kad vaikas vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas. Be to, naujoje tvarkoje atskirame skyriuje yra išskirtas Vaikų narkotinių, psichotropinių, kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo nustatymo organizavimas vaikų globos įstaigose.

Vadovaujantis Ankstyvojo (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarka, mokyklai tenka pareiga apie įtariamą vartojant narkotines ar psichotropines medžiagas

nepilnametį, pranešti jo įstatyminiams atstovams, tačiau, darytina prielaida, kad mokyklos, saugodamos savo reputaciją, ne visada noriai atlieka šią pareigą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su pateiktu derinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 2 d. Nutarimo Nr. 437 „Dėl ankstyvojo vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ projektu, siūlė minėtosios tvarkos aprašo punktus papildyti nuostatomis, jog mokyklos vadovas ar jo įgalioti asmenys, gavę informaciją apie vaiko būklę, įtarimą, kad jis apsinaudijęs narkotinėmis, psichotropinėmis, kitomis psichiką veikiančiomis medžiagomis, skubiai informuotų apie tai ne tik vaiko atstovus pagal įstatymą bet ir savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybą. Ruošiant minėtąją tvarką, į šį vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymą atsižvelgta nebuvo. Manytina, jog tai nėra gerai, kadangi, būtent Vaiko teisių apsaugos tarnybos savo teritorijos ribose tiesiogiai dirba su vaikais (jų šeimomis). Šiuo atveju, nebus tinkamai užtikrinamas bendradarbiavimo efektyvumas bei teisės aktuose numatyto mechanizmo dėl vaiko socialinės apsaugos įgyvendinimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2007-10-01 įsakymu Nr. V-22 sudarė darbo grupę narkotikų problemos klausimams spręsti. Minėtosios darbo grupės veikloje dalyvauja Sveikatos apsaugos ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos tėvų forumo, NVO konfederacijos vaikams ir Lietuvos Mokinio Parlamento atstovai. Pirmojo darbo grupės susitikimo metu pastebėta, jog visiškai nėra tarpinstitucinio bendradarbiavimo (šeima, mokykla, bendruomenė, Vaiko teisių apsaugos tarnyba, policija), nėra oficialios statistikos apie alkoholį, tabaką ir psichiką veikiančias medžiagas vartojančius vaikus, vaikų vasaros poilsio stovyklų darbuotojai neturi rekomendacijų, kaip elgtis su į stovyklą atvykstančiais vaikais (ypač iš vaikų globos įstaigų), kurie turi priklausomybę tabakui, alkoholiui ar psichiką veikiančioms medžiagoms, nepilnamečių tėvai nežino metodų, kuriais galėtų patikrinti nepilnamečius savo vaikus, vartojančius alkoholį, tabaką bei psichiką veikiančias medžiagas ir kt. Darbo grupės nariai, apibendrinę pateiktas pastabas, teiks siūlymus Lietuvos Respublikos Seimui, Vyriausybei bei kitoms suinteresuotoms institucijoms.

ŠEIMA

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyta, jog vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra tėvų prižiūrimi, tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui

visuomenėje.²⁰ Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 straipsnyje nustatyta, jog tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams – užtraukia išpėjimą tėvams, o tokia pat veika, padaryta tėvų, baustų administracine nuobauda už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams – užtraukia baudą tėvams iki 400 Lt.

Policijos departamento prie vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2006 metais policijos įstaigų pareigūnai surašė **6655** administracinių teisės pažeidimų protokolus pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 str. „Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams“ ir **198** administracinių teisės pažeidimų protokolus pagal to paties kodekso 181¹ str. „Vaiko globėjo (rūpintojo) pareigų nevykdymas arba vykdymas priešingai vaiko interesams“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, pirmieji vaiko įgūdžiai, elgsena ir supratimas yra formuojami šeimoje. Vaikas, augdamas šeimoje, stebi tėvų įpročius, papročius šeimoje, dažnai, ypač paauglystės amžiuje – vaikai stengiasi elgtis taip, kaip elgiamasi jo artimiausioje aplinkoje. O dar dažniau vaikas, norėdamas pasijusti suaugusiuoju – kopijuoja tėvų elgesį, taip bandydamas užsitarnauti pagarbą savo bendraamžių ar vyresnių paauglių būryje. Todėl pirmiausiai, kalbant apie vaiko žalingus įpročius, t.y. rūkymą, alkoholio ar narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, dėmesys turi būti nukreipiamas į aplinką, kurioje vaikas leidžia daugiausiai laiko – t.y. šeimą. Svarbu jog vaikas šeimoje būtų ugdomas elgtis saugiai ir savarankiškai, galvotų apie poelgių pasekmes, sugebėtų savarankiškai vertinti rūkymo, alkoholio ir narkotinių medžiagų žalą savo bei aplinkinių sveikatai. Be to, vaikas nuo mažų dienų turi suprasti, kad bendraamžių ir suaugusiųjų tarpe jis teigiamai turi būti vertinamas už savo žinias bei pasiekimus, o ne už neigiamas emocijas sukeliančius poelgius.

Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Civilinis kodeksas bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įtvirtina prioritetinę tėvų teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgiant į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Tėvams tenka didžiulė atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes, už **vaiko auklėjimą ir vystymąsi**. Taigi, tėvai yra pirmoji grandis, kuri turi ugdyti nepilnamečius savo vaikus ir mokyti juos sveikai gyventi, aiškinti savo vaikams apie tabako, alkoholio ir narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo žalą bei pasekmes. Tėvai visų pirma turi paaiškinti vaikams, kad sužinoję, ar pastebėję savo draugus rūkant, vartojant alkoholį ar narkotines ar psichotropines medžiagas – vaikai nebijotų apie tai pranešti savo švietimo įstaigos darbuotojams, tėvams.

Šeima yra pirmoji grandis, kurioje vaikas yra ugdomas bei auklėjamas, iš kurios jis perima patirtį, įpročius, kur jam aiškinama kaip pasirinkti gera ar bloga, arba kur nekreipiama pakankamai

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.155 straipsnis

dėmesio vaiko tolimesniam vystymuisi bei supratimui. Vaikas, ypač jo ankstyvoje raidoje yra ypač pažeidžiamas, todėl tai, kaip jį gyvenimui ruošia artimiausia jo aplinka – šeima, vaikui ypatingai svarbu. Vėliau šie vaiko supratimai yra tobulinami ugdymo įstaigose, kuriose vaikai perima įpročius iš savo bendraamžių, tačiau yra mokomi atsakingiau pasirinkti tai kas jiems gera bei naudinga. Stokojant tėvų pakankamo dėmesio, ar mokyklos pedagogams nesugebėjus nustatyti vaiko reikiama linkme, miestų/rajonų savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos privalo užtikrinti ir organizuoti kompleksinę pagalbą nepilnamečiams.

	2006 metais
Socialinės rizikos šeimos ²¹	13500
Vaikai augantys socialinės rizikos šeimose ²²	31400
Vaikai, kurių vienas ar abu tėvai išvykę į užsienį ²³	10113

ŠVIETIMO ĮSTAIGOS

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui informaciją apie mokyklose vykdomas prevencines programas, bendradarbiavimą su kitomis institucijomis pateikė 59 Švietimo skyriai (Druskininkų administracijos savivaldybės Švietimo skyrius informacijos nepateikė).

Apibendrinant pateiktą informaciją, nustatyta, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004-12-09 įsakymu Nr. ISAK-1970 „Dėl prevencinio darbo grupių mokyklose ir prevencinio darbo koordinavimo grupių savivaldybėse sudarymo bei jų veiklos kryptių aprašo patvirtinimo” visose miestų ir rajonų mokyklose yra sudarytos prevencinės darbo grupės, kurių paskirtis spręsti prevencinio darbo klausimus mokyklose vykdant teisės pažeidimų, alkoholio, tabako, ŽIV/AIDS prevencijos klausimus bei organizuojant pagalbą mokiniui, mokytojui ir tėvams teikimą. Daugumos šių darbo grupių prioritėtinės veiklos sritis – rūkymo, alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo mokinių tarpe prevencija. Be to, visose mokyklose yra paskirti atsakingi asmenys už narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevenciją ar net sudarytos prevencinės veiklos koordinacinės grupės. Daugumoje įstaigų, atsakingu asmeniu yra paskirtas mokyklos direktorius, kai kuriose mokyklose – direktoriaus pavaduotojas ugdymui.

Nuo 2006-09-01 mokyklose pradėta vykdyti Švietimo ir mokslo ministro 2006-03-17 įsakymu Nr. ISAK-494 patvirtinta „Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa”. Minėtoji programa grindžiama bendradarbiavimu tarp mokyklos,

²¹ Lietuvos Respublikos Statistikos departamentas, „Socialinės paslaugos 2006 metais”, 2007-04-27

²² Ten pa.

²³ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2006-2007 m. apibendrinimas dėl vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo sprendžiant jų gyvenimo ir mokymosi klausimus.

šeimos ir įvairių specialistų, skirta kenksmingų ir psichiką veikiančių medžiagų – buitinių cheminių medžiagų, vaistų, alkoholio, tabako, narkotikų ir psichotropinių medžiagų – vartojimo bendrajai (pirminei) prevencijai vykdyti. Bendrąją prevenciją vykdo ikimokyklinių ir priešmokyklinių grupių pedagogai, bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai, klasių auklėtojai, psichologai, socialiniai pedagogai ir sveikatos priežiūros ir kiti specialistai, įgiję atitinkamą kvalifikaciją. Minėtosios programos įgyvendinimą koordinuoja mokyklos direktoriaus pavaduotojas ugdymui, o mokyklos administracija privalo sudaryti sąlygas mokytojams ir kitiems specialistams, dirbantiems pagal šią Programą pasiręgti ją vykdyti ir prisidėti prie kvalifikacijos tobulinimo. Tačiau, atkreipiant dėmesį į tai, jog Programos finansavimas vykdomas iš valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų šaltinių, naudojant formaliojo ir neformaliojo švietimo ir ugdymo lėšas, svarbu, jog minėtosios lėšos būtų tinkamai ir efektyviai panaudotos specialistų kvalifikacijos kėlimui, o įgytos žinios priimtinais ir įtaigingai perduotos nepilnamečiams. Svarbu ir tai, jog su tabako, alkoholio ir kitų narkotinių medžiagų vartojimo neigiamomis pasekmėmis bei jų žala vaiko sveikatai vaikus supažindintų asmenys, turintys išskirtinį pasitikėjimą ir pagarbą vaikų tarpe. Be to, būtina į ugdymo turinį įtraukti narkotikų vartojimo prevencijos klausimus, parengti ir išleisti potencialiam vartotojui, ypač vaikui, patrauklias mokymo, metodines ir didaktines priemones, organizuoti vaizdinių priemonių įvairaus amžiaus moksleiviams rengimą ir leidybą, tėvų ir vaikų švietimą, seminarus, konferencijas pedagogams ir moksleiviams, plėsti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevenciją neformalioje mokyklos veikloje ir kt. Šiai veiklos kryptčiai taip pat būtų tikslinga išnaudoti tradicines ir elektroninės žiniasklaidos priemonių teikiamas galimybes.

Savivaldybių Švietimo skyriai buvo paprašyti pateikti informaciją, kiek ir kokios prevencinės programos dažniausiai vykdomos mokyklose bei nurodyti, kaip dažnai mokyklų administracijų darbuotojai, sužinoję rūkymo, alkoholio ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo faktus, kreipėsi į mokinių tėvus, Vaiko teisių apsaugos tarnybas, policiją.

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolierei pateiktos informacijos matyti, kad mokyklose vidutiniškai vykdoma po **12** įvairių prevencinių programų, tačiau, dauguma jų yra trumpalaikės, ir joms pasibaigus nutrūksta veikla, kurioje dalyvavo patys nepilnamečiai, jų šeimos nariai, dėl ko, tikėtina, jog gali mažėti nepilnamečių (ypač sunkaus elgesio) suinteresuotumas dalyvauti prevencinėje veikloje.

15 savivaldybių Švietimo skyrių nurodė, jog per 2006 metus mokyklų administracijos į nepilnamečių tėvus dėl pastebėtų rūkymo, alkoholio ar kitų narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo kreipėsi **1410** kartų.²⁴ **16** Švietimo skyrių nurodė, jog į savivaldybės Vaiko teisių

²⁴ Šiaulių m., Alytaus m., Akmenės, Biržų r., Jonavos r., Kretingos r., Kupiškio r., Lazdijų r., Plungės r., Kazlų Rūdos, Šiaulių r., Pagėgių, Švenčionių r., Trakų r. ir Ignalinos r. savivaldybės.

apsaugos tarnybą buvo kreiptasi **276** kartus, o į policijos įstaigas – **391** kartą. Kiti **15** Švietimo skyrių nurodė, jog tėvus, Vaiko teisių apsaugos tarnybą bei policijos pareigūnus informuoja pagal poreikį, **8** Švietimo skyriai nurodė, jog mokinių tėvai informuojami tėvų susirinkimų metu, **3** – išpėja mokinius, o tik pasikartojus atvejams, informuoja tėvus, **8** –neregistruoja jokios statistikos ir tokie atvejai nėra fiksuojami, **2** – informuoja tėvus bei kviečia juos į prevencinių komisijų posėdžius, **1** – mokyklose vykdomi tyrimai ir tėvai supažindinami su jų rezultatais, **1** – klasių aklėtojai informuoja tėvus lankydamiesi mokinio šeimoje. Be to, Joniškio rajono savivaldybės Švietimo skyrius nurodė, kad visais atvejais yra informuojami tėvai, o pasikartojus atvejui – informuojamas mokyklą kuruojantis policijos pareigūnas, Kėdainių rajono savivaldybės Švietimo skyrius – vidutiniškai per mokslo metus apie 20 kartų informuojami tėvai, Kauno miesto savivaldybės Švietimo skyrius - 9 mokyklose į tėvus kreiptasi nuo 1 iki 9 kartų, 23 mokyklose – nuo 10 iki 50 kartų, Mažeikių rajono savivaldybės Švietimo skyrius – 6-7 kartus per mokslo metus, Jurbarko rajono savivaldybės Švietimo skyrius – nuo 1 iki 10 kartų, Švenčionių rajono savivaldybės Švietimo skyrius – vienoje mokykloje praveisti 4 prevenciniai pokalbiai dalyvaujant policijos pareigūnams, Ukmergės rajono savivaldybės Švietimo skyrius – į policijos pareigūnus 2 kartus kreiptasi dėl rūkymo mokyklos teritorijoje, 1 kartą dėl girtavimo mokykloje, Ignalinos rajono savivaldybės Švietimo skyrius- nuolatos kreipiasi į tėvus, tačiau labai retai sulaukiama jų tinkamos reakcijos bei pastangų ir pan.

Iš Švietimo skyrių pateiktos informacijos, matyti, kad kai kurių rajonų mokyklų administracijos nerenka ar neturi informacijos apie rūkančius, alkoholį bei narkotines ar psichotropines medžiagas vartojančius mokinius, nėra teikiama informacija jų tėvams, nebendradarbiaujama su Vaiko teisių apsaugos tarnybomis, policija bei kitomis įstaigomis. Neabejotina, kad mokyklos, kuriose vaikai leidžia didžiąją dalį savo laiko, pastebi rūkymo ar alkoholio vartojimo faktus, tačiau manytina, jog kai kurios ugdymo įstaigos sąmoningai slepia šiuos neigiamus reiškinius, siekiant apsaugoti savo įstaigos reputaciją.

Švietimo skyriai pateikė savo siūlymus, kaip efektyviai ir laiku stabdyti žalingų įpročių nepilnamečių tarpe plitimą. Daugumos nuomone reikėtų:

- didinti lėšas, skirtas prevencinių programų įgyvendinimui;
- prevencinių programų vykdymą pradėti ikimokykliniame amžiuje ir ikimokyklinėse įstaigose;
- savivaldybės teritorijoje prevencinę veiklą ugdymo įstaigose priskirti koordinuoti vienai institucijai;
- prevencinį darbą pavesti vykdyti tik kvalifikuotiems specialistams;
- uždrausti reklamas, susietas su alkoholio ir tabako vartojimu;
- plėtoti mokinių popamokinį užimtumą;

- patraukliai modernizuoti mokyklų sporto aikštynus;
- įsteigti atsakingo už narkotikų kontrolę ir prevenciją darbuotojo pareigybę savivaldybės administracijoje;
- skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą;
- riboti nepilnamečių buvimą viešose vietose tamsiu paros metu;
- ugdyti sveiką gyvenimo būdą šeimose
- aktyviau kovoti su nelegalia alkoholio ir tabako prekyba;
- dažniau organizuoti policijos reidus į mokyklų teritorijas;
- mokyklose įsteigti apsaugos darbuotojų etatus, ar imtis kitų priemonių (video kameros, dažnesni policijos pareigūnų apsilankymai mokyklų teritorijose);
- parengti daugiau metodinės literatūros;
- viešinti faktus apie prekybos tabako ir alkoholio gaminiais pažeidimus;
- riboti alkoholio pardavimo vietą ir laiką.

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS TARNYBOS

Vadovaujantis Bendraisiais vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatais patvirtintais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr. 1983, Vaiko teisių apsaugos tarnyba vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir jo teisėtus interesus, organizuoja prevencinį darbą su tėvais ar kitais įstatyminiiais vaiko atstovais, konsultuoja tėvus, mokytojus, auklėtojus ir pačius vaikus jų teisių apsaugos, globos (rūpybos), įvaikinimo ir teisės pažeidimų prevencijos klausimais ir kt. Vaiko teisių apsaugos tarnybos organizuoja švietimo skyrių bei policijos pareigūnų reidus dėl moksleivių pamokų nelankymo, tiek ir dėl rūkymo bei alkoholio vartojimo viešose vietose. Vaiko teisių apsaugos tarnybų pateiktais duomenimis, tokie reidai dažniausiai perauga į pastovius prevencinius reidus. Be to, kartu su policijos pareigūnais kai kurios Vaiko teisių apsaugos tarnybos vakarais vyksta į socialinės rizikos šeimas. Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose, patvirtintose Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003-12-17 įsakymu Nr. A1-207, pateikiami siūlymai specialistams, kaip padėti socialinės rizikos šeimai spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones.

Pažymėtina, kad minėtose metodinėse rekomendacijose numatyta, jog siekiant veiksmingo darbo su socialinės rizikos šeima, Vaiko teisių apsaugos tarnybos atsako už tarpdisciplininės komandos kūrimą. Minėta vaiko teisių apsaugos institucija kartu su komandos dalyviais turi planuoti intervencijos veiksmus (sudaromas veiksmų planas), aiškiai pasiskirstant kiekvieno tarpdisciplininės komandos dalyvio vaidmenis ir apibrėžiant jų kompetencijos ir atsakomybės ribas. Svarbu pažymėti tai, jog į tokių tarpdisciplininių komandų darbą aktyviai turėtų įsitraukti ir

seniūnijų socialiniai darbuotojai, kurie vykdo tiesioginį darbą su socialinės rizikos šeimomis. Be to Socialinių paslaugų įstatymas, kuris įsigaliojo nuo 2006-07-01, numato socialinės priežiūros paslaugų rizikos šeimoms teikimą. Realizuojant šio įstatymo nuostatas nuo 2007 metų seniūnijoje pradėjo dirbti socialiniai darbuotojai darbui su socialinės rizikos šeimomis, kurie, bendradarbiaudami su savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistais, vaikų globos namų pedagogais ir socialiniais darbuotojais, mokyklų pedagogais bei kitų socialinių paslaugų įstaigų darbuotojais turi vykdyti šias veiklas: tirti socialinės rizikos šeimų socialinę situaciją; vykdyti socialinių problemų socialinės rizikos šeimoms iškilimo prevenciją; nustatyti socialinės rizikos šeimų socialinių paslaugų poreikį; planuoti ir teikti socialinę priežiūrą socialinės rizikos šeimoms; vertinti socialinės rizikos šeimai teikiamos socialinės priežiūros veiksmingumą ir efektyvumą; telkti pedagogų, socialinių pedagogų, psichologų ir kitų specialistų komandą darbui su socialinės rizikos šeimomis; rinkti ir kaupti informaciją apie socialinės rizikos šeimų problemas ir jų socialinę aplinką; teikti išvadas ir siūlymus dėl socialinės rizikos šeimų socialinės situacijos bei jų problemų sprendimo būdų; teikti siūlymus dėl socialinės rizikos šeimos įrašymo ir išbraukimo iš socialinės rizikos šeimų apskaitos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierei informaciją pateikė 59 Vaiko teisių apsaugos tarnybos (informacijos nepateikė Švenčionių rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba).

Vaiko teisių apsaugos tarnybos pateikė informaciją apie tai, kur nepilnamečiai dažniausiai įsigyja alkoholio bei tabako gaminių (nusipirkimo būdas, nurodžiusių tokį įsigyjamo būdą VTAT skaičius):

- nuperka pažįstami vyresnio amžiaus draugai - **5**
- nuperka pažįstami pilnamečiai arba pašaliniai suaugę asmenys - **24**
- nusiperka patys parduotuvėse (ypatingai kaimo vietovėse) – **13**
- nuperka pašaliniai (dažniausiai asocialūs) asmenys už tam tikrą atlygį – **3**
- nusiperka patys smulkiose maisto prekių parduotuvėse, kioskuose – **11**
- nusiperka patys pas nelegalius prekiautojus – **5**

Iš šios informacijos matyti, kad dažniausias tabako gaminių bei alkoholio įsigijimo būdas - šiuos gaminius nuperka pažįstami pilnamečiai arba visai pašaliniai pilnamečiai asmenys. Akivaizdu, jog bendruomenėse gyvenantys asmenys yra abejingi nepilnamečių tabako bei alkoholio vartojimo pasekmėms ir jaučiasi nebaudžiami. Per 2006 metus, už alkoholinių gėrimų nupirkimą ar kitokią perdavimą nepilnamečiui buvo bausti tik **470** asmenų. Prekybininkai, nepaisydami jokių draudimų, parduoda tabako bei alkoholio gaminius nepilnamečiams, todėl manytina, jog jiems tenkanti atsakomybė nėra pakankamai griežta, leidžianti pasirinkti, ar įmonei siekti pelno ar atlikti pilietinę pareigą ir laikytis tabako bei alkoholio nepilnamečiams nepardavimo politikos. Šiuo atveju,

ypatingai svarbus yra visuomenės aktyvumas bei policijos pareigūnų budrumas, siekiant nedelsiant nubausti visus teisės pažeidėjus.

Žinomas atvejis, kai nepilnamečiui apsinuodijus alkoholiu, Marijampolės policijos komisariato Miesto policijos nuovadoje, vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso 3 str. 1d. 1 p. priimtas procesinis sprendimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, kadangi nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Asmuo, nupirkęs alkoholio nepilnamečiui ir kartu girtavęs, susitaikė su nepilnamečio tėvais ir baustas

Iš 59 Vaiko teisių apsaugos tarnybų su mokyklomis bendradarbiaujančios nurodė – 42 tarnybos, su seniūnijomis (bei jų socialiniais darbuotojais) – 20 tarnybų, su policijos komisariatais – 43, su prekybininkais (parduotuvų savininkais) – 2, bendraujančios su vaiku ir jo šeima – 19, su bendruomene – 4, su nevyriausybinėmis organizacijomis – 5, dalyvauja bendrai su policijos komisariatais organizuojamuose reiduose – 12, su asmens sveikatos priežiūros įstaigomis bei pedagoginę – psichologinę pagalbą teikiančiomis įstaigomis – 23, su vaikų globos namais – 6, su Švietimo skyriais – 4.

Žemiau pateiktoje lentelėje nurodoma Vaiko teisių apsaugos tarnybų pateikta informacija apie bendradarbiavimą su kitomis įstaigomis bei institucijomis sprendžiant nepilnamečių rūkymo, alkoholio bei kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemą.

		Vaikas ir tėvai	Policija	Švietimo ir ugdymo įstaigos	Bendruomenė	Seniūnijos	NVO	Dalyvauja reiduose kartu su policijos pareigūnais	Prekybininkai (parduotuvų savininkai)	Sveikatos priežiūros ir psichologinę pagalbą teikiančios įstaigos	Apie alkoholį vartojančius vaikus VTAT informuoja Policijos komisariatas	Miesto/raiono savivaldybės Švietimo skyrius	Vaikų globos namai
1	Vilniaus m.		☺	☺				☺		☺			
2	Kauno m.		☺	☺									
3	Klaipėdos m.	☺	☺	☺				☺		☺			
4	Šiaulių m.		☺	☺		☺		☺					
5	Panevėžio	☺	☺									☺	
6	Alytaus m.		☺	☺						☺			
7	Marijampolės			☺						☺			
8	Palangos		☺					☺	☺				
9	Druskininkų	☺									☺		
10	Birštono		☺	☺						☺			
11	Neringos		☺	☺		☺							
12	Visagino		☺		☺				☺		☺		
13	Akmenės		☺	☺		☺		☺					
14	Alytaus raj.	☺	☺	☺	☺	☺							
15	Anykščių		☺					☺					
16	Biržų raj.		☺									☺	
17	Ignalinos		☺										
18	Jonavos raj.									☺	☺		
19	Joniškio r.		☺	☺	☺	☺							
20	Jurbarko raj.		☺	☺		☺							
21	Kaišiadorys			☺						☺			
22	Kauno r.			☺						☺	☺		

23	Kelmės raj.												
24	Kėdainių raj.		☺							☺			
25	Klaipėdos raj.	☺		☺						☺			
26	Kretingos raj.	☺		☺						☺	☺		
27	Kupiškio raj.		☺	☺		☺							☺
28	Lazdijų raj.		☺	☺	☺				☺	☺			
29	Mažeikių raj.	☺	☺						☺		☺		
30	Kazlų Rūdos	☺									☺		
31	Kalvarijos		☺	☺		☺	☺			☺			
32	Molėtų			☺		☺							
33	Pakruojo raj.	☺											☺
34	Panevėžio raj.		☺	☺						☺	☺		
35	Pasvalio raj.	☺											
36	Plungės raj.	☺	☺	☺									☺
37	Rietavo												
38	Prienų raj.		☺	☺		☺							
39	Radvilišio raj.	☺	☺	☺						☺	☺		
40	Raseinių raj.		☺	☺	☺	☺		☺		☺		☺	☺
41	Rokiškio raj.		☺			☺				☺		☺	
42	Skuodo raj.		☺	☺		☺							
43	Šakių raj.		☺	☺		☺					☺		
44	Šalčininkų raj.	☺	☺	☺				☺			☺		
45	Šiaulių raj.			☺			☺				☺		
46	Šilalės raj.		☺	☺		☺							
47	Šilutės raj.	☺	☺	☺						☺	☺		
48	Pagėgių		☺	☺		☺				☺			☺
49	Širvintų raj.			☺				☺					
50	Švenčionių raj.												
51	Tauragės raj.	☺	☺							☺			☺
52	Telšių raj.		☺	☺		☺				☺			
53	Trakų raj.		☺	☺		☺							
54	Elektrėnų		☺	☺		☺							
55	Ukmergės raj.		☺	☺			☺			☺			
56	Utenos raj.	☺	☺	☺						☺	☺	☺	
57	Varėnos raj.	☺		☺			☺						
58	Vilkaviškio raj.		☺	☺		☺	☺			☺	☺		
59	Vilniaus raj.	☺	☺	☺						☺	☺		
60	Zarasų raj.	☺	☺	☺		☺		☺		☺			
	Viso:	19	43	42	4	20	5	12	2	23	16	4	6

Apibendrinant lentelėje pateiktą informaciją, matyti, jog trūksta atsakingų ir turinčių bendrai spręsti nepilnamečių polinkio žalingiems įpročiams prevencijos problema, bei laiku suteikti nepilnamečiams ir jų šeimoms tinkamą informaciją, pagalbą, nukreipti į reikiamas įstaigas ir pan., institucijų bendradarbiavimo.

Joniškio rajono, Rietavo, Kaišiadorių rajono, Kelmės rajono Vaiko teisių apsaugos tarnybos nurodė, jog informacijos apie nepilnamečius, turinčius polinkį žalingiems įpročiams visiškai negauna. Panevėžio miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos pateikta informacija, kad apie tokius nepilnamečius sužinoma tik tuomet, kai į tarnybą kreipiasi nepilnamečių tėvai. Ignalinos rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnyba nurodė, jog policijos pareigūnams nurodo, kur konkrečiai nepilnamečiai gali įsigyti alkoholio, tačiau teisės pažeidėjai – nenustatomi.

Dažniausiai Vaiko teisių apsaugos tarnybos informaciją apie žalingus įpročius turinčius nepilnamečius gauna iš policijos įstaigų. Iš pateiktos informacijos matyti, kad rajonuose nėra tamprus bendradarbiavimo tarp Vaiko teisių apsaugos tarnybų bei seniūnijų darbuotojų, kuriems situacijos šeimose yra geriausiai žinomos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, mokyklų pedagogams, seniūnijų socialiniams darbuotojams, bendruomenės nariams pastebėjus ankstyvas vaikų žalingų įpročių apraiškas, bendradarbiaujant su Vaiko teisių apsaugos tarnybomis, kurios galėtų nukreipti tokių nepilnamečių šeimas reikiama linkme, suteiktų joms informacinę pagalbą, arba pranešus tarnyboms apie šeimas, kurios vengia pripažinti ar pačios stokoja tinkamų žinių apie žalingus nepilnamečių įpročius, būtų žymiai lengviau spręsti ankstyvosios prevencijos dėl nepilnamečių žalingų įpročių klausimus. Be to, būtina skatinti ir glaudesnę švietimo ir ugdymo įstaigų ir policijos bendradarbiavimą, užtikrinti, kad švietimo įstaigų vadovams nebūtų svarbiausia įstaigų reputacija, policijos pareigūnai būtų informuojami apie žinomus narkotikų platinimo, tabako, alkoholio ir psichiką veikiančių medžiagų vartojimo atvejus mokyklose ir šalia esančiose teritorijose. Be to, švietimo įstaigų vadovai privalo teikti policijai informaciją apie tai, kur jų ugdytiniai perka tabako bei alkoholio gėrimus, arba pranešti apie mokyklos nelankančius, ar pabėgusius iš „pamokų“ mokinius, kurie laika leidžia kavinėse ar kt. Pažymėtina, jog Švietimo įstatyme įtvirtinta nuostata, kad mokytojas privalo užtikrinti mokinių saugumą, ugdyti tvirtas mokinių dorovės nuostatas ir kt. Tačiau pastebima, jog mokyklos neinformuoja Vaiko teisių apsaugos tarnybas apie pamokas nelankančius mokinius. Dažnai tai yra socialinės rizikos šeimose gyvenantys vaikai, kurių tėvai patys toleruoja vaikų polinkį alkoholiui bei tabakui. Mokyklai laiku nepranešus apie tokius atvejus kitoms suinteresuotoms institucijoms, vėliau pradėti dirbti ugdomąjį darbą su šeima bei nepilnamečiu tampa vis sunkiau. Be to, atsižvelgiant į daugumos Vaiko teisių apsaugos tarnybų pateiktą nuomonę, tikslinga būtų tam tikru paros metu, nepilnamečiams drausti vieniems būti viešosiose vietose.

Vaikų buvimo viešosiose vietose be suaugusiųjų priežiūros tamsiu paros metu ribojimas – vienas iš daugiausiai diskusijų sukeliančių bei kontraversiškų klausimų, turinčių tiek rėmėjų, tiek priešininkų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, vaikų buvimo viešosiose vietose tamsiu paros metu ribojimo klausimą pradėjo spręsti 2004 metais. Teisingumo ministerija, atsižvelgdama į Lietuvos savivaldybių asociacijos valdybos siūlymą, parengė ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2004-05-10 pateikė Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo 48¹ straipsniu įstatymo projektą. Įstatymo projekto tikslas – siekiant užtikrinti visuomenės rimtį, viešąją tvarką ir vaikų saugumą, nustatyti draudimą vaikams iki 16 metų amžiaus tamsiu paros metu būti viešosiose vietose be suaugusiųjų priežiūros. Ministrų pasitarime 2004-05-18 buvo nutarta pritarti nuostatai Teisingumo ministerijos parengto Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų

įstatymo papildymo 48¹ straipsniu įstatymo projekto Lietuvos Respublikos Vyriausybės posėdyje nesvarstyti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės R. Šalaševičiūtės 2006 balandžio 3 d. įsakymu Nr. V-6 sudarytoje darbo grupėje buvo atnaujintos diskusijos dėl vaikų buvimo viešosiose vietose be suaugusiųjų priežiūros tamsiu paros metu ribojimo. Daugiausia diskusijų darbo grupėje, kaip ir visuomenėje kilo, dėl įstatyminės nuostatos draudžiančios vienu vaikų buvimą viešosios vietose tamsiu paros metu įgyvendinimo ir atsakomybės taikymo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, didžioji dalis visuomenės teigiamai vertina siūlymą riboti vaikų buvimą viešosiose vietose tamsiu paros metu. „Šeimos valandos“ įvedimui 2003 metų „Baltijos tyrimų“ duomenimis nepritarė didžioji jaunimo (respondentų jaunesnių nei 20 metų). Iš atnaujintų 2006 metais diskusijų dėl vaikų buvimo viešosiose vietose tamsiu paros metu be suaugusiųjų priežiūros ribojimo matyti, kad prieš vaikų buvimo viešosiose vietose tamsiu paros metu pasisako nedidelė dalis jaunimo bei tėvų. Manytina, kad suaugusiųjų prieštaravimai yra susiję su galimu atsakomybės taikymu. Taip pat keliamos abejonės dėl šio draudimo praktinio įgyvendinimo.

Pažymėtina, kad Teisingumo ministerijos 2004 metų ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų duomenimis apie 1/3 savivaldybių buvo priėmusios lokalius teisės aktus dėl vaikų buvimo viešosiose vietose tamsiu paros metu ribojimo.

Lietuvos Respublikos Seimo narė V. M. Čigriejienė 2006 m. gruodžio 6 d. pateikė Lietuvos Respublikos Seimui Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 48 straipsnio papildymo įstatymo projektą, kuriuo siūloma įtvirtinti draudimą vaikams lankytis viešose vietose nuo 22 iki 6 valandos (išimtis vasaros sezonu - nuo 23 iki 6 valandos), be tėvų ar kitų įstatyminių globėjų palydos. Atsižvelgiant į Įstatymo projektui pateiktas pastabas, manytina, kad diskusijos dėl draudimo vaikams įtvirtinimo įstatyminiame lygmenyje bus pratęstos projekto svarstymo metu.

Vaiko teisių apsaugos tarnybų nuomone būtina:

- riboti vaikų buvimą tamsiu paros metu viešose vietose;
- imtis visų įmanomų priemonių, siekiant užtikrinti vaikų užimtumą;
- steigti jaunimo laisvalaikio centrus, kuriuos finansuotų savivaldybės;
- priverstinai gydyti asmenis (auginančius nepilnamečius vaikus) turinčius priklausomybę alkoholiui ir narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms;
- didinti iš valstybės biudžeto skiriamas lėšas prevencinių programų įgyvendinimui;
- griežtinti pačių nepilnamečių atsakomybę už rūkymo ir alkoholio vartojimą viešose vietose;
- tiksliai apibrėžti informacijos apie vaikus, turinčius polinkį tabakui, alkoholiui bei kitoms psichiką veikiančioms medžiagoms, teikimo ir kaupimo tvarką, privalomą

visoms žinyboms, kurių veikla susijusi su vaikais ir jų teisių apsaugą (švietimo ir ugdymo, sveikatos įstaigos, policija ir kt.);

- kaimiškose gyvenvietėse nėra kultūros namų, retai organizuojami renginiai skirti jaunimui;
- ir kt.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos nurodė ir sekančius, konkrečius atvejus:

• • •

Kretingos rajono savivaldybės Vaikot teisių apsaugos tarnybai reikėjo padėti vaikui, kuriam buvo reikalinga stacionari medicininė pagalba. Vaiko teisių apsaugos tarnyba ieškojo įstaigos, teikiančios stacionarų gydymą nuo alkoholio vartojimo vaikui iki 16 metų, tačiau nei viena gydymo įstaiga tokio vaiko nepriėmė.

• • •

Rokiškio rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyrius nurodė, jog didžiulė problema yra ta, kad nėra reabilitacijos centrų vaikams, turintiems priklausomybę. Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai ir Obelių vaikų globos namų auklėtojai susidūrė su didžiule problema, kai buvo reikalinga skubiai suteikti pagalbą nuo psichotropinių medžiagų apsvaigusiai nepilnamei.

• • •

Šiaulių rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba suteikė pagalbą 16-ečiui, turinčiam priklausomybę klijų uostymui. Nepilnametis klijus uostė jau 6 metus. Vaiko teisių apsaugos tarnyba keletą kartų tarpininkavo dėl jo gydymo Šiaulių vaikų ligų klinikos psichiatrijos skyriuje, paauglys 3 mėnesius buvo apgyvendintas laikinosios globos grupėje, tačiau taikytos priemonės rezultatų nedavė. Vaikas neatsisakė savo pomėgio, būdamas apsvaigęs darė teisėtvarkos pažeidimus. 2006 metų kovo mėnesį, VTAT iniciatyva nepilnametis buvo apgyvendintas Vaikų ir jaunimo socialinės reabilitacijos ir integracijos centre „Apsisprendimas“ Iš centro buvo gauta informacija, kad nepilnametis ten gerai adaptavosi ir mokosi gyventi be priklausomybės.

• • •

Ukmergės rajone 2005 m. senelių šeimoje buvo globojamas berniukas. Mirus globėjos vyrui, globėja kreipėsi į teismą dėl jos atleidimo iš globėjos pareigų. Berniukas laikinai buvo apgyvendintas vaikų globos įstaigoje, iš kurios netrukus pabėgo. Tuo metu dar nebuvo aišku, kad globojamas vaikas vartoja narkotines medžiagas. Be to, vaiko biologiniai tėvai taip pat yra narkomanai. Kadangi kitų artimų giminių, kurie pageidautų vaiką globoti savo šeimoje neatsirado, buvo nuspręsta nustatyti jam nuolatinę institucinę globą, paskelbus vaiko paiešką, Ukmergės policijos komisariate ir jį suradus, buvo nustatyta, kad jis vartoja narkotines medžiagas. Per du mėnesius nuolatinė globa teismo nutartimi buvo nustatyta, tačiau jis ir toliau bėgo iš globos įstaigos, darė nusikaltimus, dėl ko buvo laikinai patalpintas Kauno miesto Vyriausiojo policijos komisariato nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centre. Vėliau už įvykdytus nusikaltimus vaikas buvo nuteistas ir atliko bausmę Kauno nepilnamečių pataisos namuose. Ukmergės rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos nuomone, šis pavyzdys rodo, kad buvo bandoma organizuoti pagalbą nepilnamečiui, tačiau Kauno miesto nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centre pagalba jam buvo suteikta labai trumpam laikui, vėliau vaikui teko grįžti į tą pačią aplinką. Nors vaikų globos įstaigoje su juo individualiai dirbo psichologas, socialinis pedagogas, vaikas vis tiek bėgo iš įstaigos ir slapstėsi pas tėvus bei vartojo narkotikus. Tai rodo, kad priklausomybę turintiems vaikams yra reikalinga ilgalaikė stacionari specialistų priežiūra. Tokios priežiūros bei tokios įstaigos, kurioje būtų vykdomas darbas su vaikais narkomanais – Lietuvoje nėra. Tokiu atveju, priklausomybę turinčiam vaikui šeima jau negali niekuo padėti, kadangi vaiko tėvai yra patys priklausomi nuo narkotikų.

• • •

VAIKŲ GLOBOS NAMAI

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. A1-68 patvirtintuose Bendruosiuose valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatuose reglamentuojama, jog globos namų tikslas - užtikrinti globojamam (rūpinamam) ir laikinai globos namuose apgyvendinamam vaikui (toliau - vaikas) globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo), socialines paslaugas, sudaryti kitas jam tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasiruoštų savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Pagrindiniai globos namų uždaviniai yra užtikrinti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą; sudaryti vaikui artimas šeimos aplinkai gyvenimo sąlygas, atitinkančias jo amžių, sveikatą ir brandą; pažinti vaiko individualumą, plėtoti gebėjimus, rūpintis jo dvasiniu ir fiziniu ugdymu, skatinti vaiko fizinę, psichinę bei socialinę brandą, ugdyti pilietiškumą, dorinius, šeiminius, darbinius, socialinius, sveikos gyvensenos ir higienos įgūdžius, sudaryti sąlygas vaiko saviraiškai, pasirenkant jo poreikius ir pomėgius atitinkančias ugdymo įstaigas; rengti vaiką savarankiškam gyvenimui ir integracijai visuomenėje, kad vaikas jaustųsi visaverte ir atsakinga už savo poelgius asmenybe.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierei informaciją apie rūkančius, alkoholių bei kitas psichiką veikiančias medžiagas vartojančius nepilnamečius pateikė **78** globos įstaigos, kurių steigėjai yra apskritys, savivaldybės, nevyriausybinės organizacijos.

Nr.	Globos namai	Vaikų skaičius	Amžius	Rūkantys	Vartojantys alkoholių	Vartojantys narkotikus	Kita
1.	Vilniaus apskrities Vilniaus 1-ieji VGN	60	2-19	4 (6,6 %)	Vyresni grįžta išgėrę po švenčių	-	
2	Vilniaus 2-ieji VGN	65	1-18	1 (1,5 %)	-	-	
3	Vilniaus 3-ieji VGN	74	1,5-18	7 (9,4 %)	2 (2,7 %)	1 (bandęs)	
4	Vilniaus VGN „Gilė”	66	3-18	23 (34,8 %)	-	-	
5	Ukmergės VGN	104	1-18	20 (19,2 %)	4 (3,8 %)		3 uosto klizus
6	Lentvario VGN	43	5-18	2 mergaitės 4 berniukai	-	-	4 uostė klizus
7	Švenčionėlių VGN	93	2-18	9 (9,6 %)	5 (5,3 %)	-	
8	Pabradės VGN	113	3-18	25 (22,1 %)	8 (7 %)		
9	Kauno VGN „Atžalynas”	90	4-18	28 (31,1 %)	23 (25,5 %)	3 (atlikus testą)	
10	Jiezno VGN	86	8-17	5 mergaitės 13 berniukų	Pasitaiko	neužfiksuota	
11	Klaipėdos VGN „Rytas”	78	2-18	11 (14,1 %)	4 atvejai	4 vaikai bandė gatvėje	
12	Klaipėdos VGN „Danė”	71	3-18	20 (28,1 %)	Vienetiniai atvejai	-	
13	Klaipėdos VGN „Smiltelė”	76	1-18	15 (19,7%)	10 (bandė)	4 vaikai bandė „žolę”	1 uostė klizus
14	Klaipėdos apskrities Saugų VGN	79	0-18	14 (17,7 %)	5 (6,3 %)	-	
15	Šiaulių apskrities Šiaulių	97	3-18	29 (36,7 %)	9 (9,2 %)		2 uosto klizus

	VGN						
16	Kuršėnų VGN	86	3-18	12 (13,9 %)	6 (6,9 %)	-	
17	Šiaulių VGN „Šaltinis”	75	3-18	1 (1,3 %)	-	-	
18	Panevėžio A. Bandzos kūdikių ir VGN	150	0-18	14 (9,3 %)	8 (5,3 %)	-	
19	Obelių VGN	97	1-18	27 (27,8 %)	3 (3 %)	1	
20	Utenos VGN	65	0-18	19 (29,2 %)	8 (12,3 %)	-	
21	Molėtų VGN	80	1-18	4 (5 %)	2 (2,5 %)		
22	Antazavės VGN	69	2-18	14 (17,5 %)	35 (50,7 %)		
23	Zarasų VGN	69	4-18	21 (30,4 %)	5 (7,5 %)	1	
24	Utenos Aulelių VGN	52	0-18	5 (9,6 %)	-	-	
25	Valkininkų VGN	104	3-18	35 %	6 %	nėra	
26	Marijampolės apskrities VGN	79	3-18	31 %	18 %	nepastebėta	
27	Telšių VGN	122	2-18	30 (24,5 %)	42 (93 % pradėjo rūkyti šeimoje, tėvai neprieštaravo)	4 atvejai	
28	Plungės VGN	65	1-20	15 (23 %)	24 (36,9 %)	1 (žolė)	2 (klijai)
29	Viešvilės VGN	76	1-18	10 (13,1 %)	5 (6,5 %)	-	-
30	Pagėgių VGN	77	0,5-19	10 (12,9 %)	7 (9 %)	-	
31	Kauno savivaldybės VGN	80	3-18	18 (22,5 %) (dalis jų rūko nuo 3-4 metų)	9 (11,2 %)	Keli 16-18 metų paaugliai bandė rūkyti žolę	
32	Šiaulių rajono Gruzdžių laikinoji globos grupė „Puriena”	18	5-17	-	-	-	
33	Panevėžio rajono VGN	65	5-18	4 (6,1 %)	-	-	
34	VšĮ „Vaiko užuovėja”	24	0-18	3 (12,5 %)		-	
35	VšĮ Elektrėnų VGN	34	1-18	-	-	-	
36	Elektrėnų savivaldybės Beičionių VGN	30	4-17	5 (16,6 %)	3 (10 %)	-	
37	Kalvarijos savivaldybės VLGN	22	7-18	20 (90,9 %)	5 (22,7 %) (atostogų metu pas globėjus)	-	
38	Šalčininkų rajono VGN	31	2-18	6 (19,3 %)	-	-	
39	Kėdainių VGN „Saulutė	47	1-18	7 (14,8 %)	5 (10,6 %)	-	
40	Kėdainių rajono Javainių socialinis ir ugdymo centras	22	7-18	4 (18,1 %)	-	-	
41	Dabikinės VGN prie specialiosios mokyklos	36	7-18	11 (30,5 %)	-	-	
42	Kretingos specialių paslaugų centras	7	0-18	2 (28,5 %)	2 (28,5 %)	-	
43	Jonavos rajono VGN	76	1-18	8 (10,5 %)	-	-	
44	Trakų VGN	82		20 (24,3 %)	15 (18,2 %)	-	
45	Raseinių VGN	52	6-18	14 (26,9 %)	8 (15,3 %)	-	
46	Radviliškio rajono VGN „Nykštukas	66	3-18	13 (19,6 %)	12 (18,1 %)	-	
47	Pasvalio rajono Grūžių VGN	35	1-18	2 (5,7 %)	-	-	
48	Ignalinos rajono N. Daugėlišio VGN	21	2-19	2 (9,5 %)	3 (14,2 %)	-	
49	Šilalės rajono Pajūrio VGN	33	5-17	3 (9 %)	1 (3 %)	-	
50	Mažeikių rajono vaikų našlaičių ir senelių GN	62	0-18	7 (11,2 %)	Pasitaiko renginių metu		
51	Vilkaviškio rajono	59	6-18	19 (32,2 %)	20 (33,8 %)	-	

	Kybartų specialioji mokykla						
52	Utenos rajono savivaldybės Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras	21	0-18	6 (28,5 %)	5 (23,8 %)	-	
53	Palangos lopšelis/darželis „Ažuoliukas“	29	2-18	4 (13,7 %)	1 (3,4 %)	-	
54	Tauragės VGN „Šaltinėlis“	85	0-18	22 (25,8 %)	4 (4,7 %)	-	
55	Kelmės rajono Vijurkų VGN	41	3-18	3 (7,3 %)	-	-	
56	Panevėžio laikinieji VGN	10 2006-09-15	0-18	1 (10 %)	1 (10 %)		
57	Klaipėdos miesto vaikų krizių centras	14 2006-09-11	0-18	2 (14,2 %)	2 (14,2 %)	-	
58	Šakių VGN	25	0-18	4 (16 %)	4 (16 %)	-	
59	VšĮ Lietuvos katalikų moterų sąjungos vaikų ir jaunimo paramos centras	15	3-18	5 (33,3 %)	-	-	
60	Vilniaus SOS vaikų kaimas	69	0-18	7 (10,1 %)	-	-	
61	Vilniaus SOS vaikų kaimo Jaunimo namai	22	15-20	10 (45,4 %)	1 (4,5 %)	1	
62	VLGN „Atsigręžk į vaikus“	56	6-20	19 (33,9 %)	10 (17,8 %)	2	
63	Vaikų tėviškės namų šeimynos	33	1-18	6 (18,8 %)	4 (12,1 %)	-	
64	Labdaros ir paramos fondas Visos Lietuvos vaikai	32	0-18	5 (15,6 %)	-	-	
65	Labdaros ir paramos fondas „Nemuno krašto vaikai“	8 2006-09-20	1-18	-	-	-	
66	VšĮ „Marijampolės vaiko tėviškės namai“	87	1,5-18	27 (31 %)	16 (18,3 %)	2	
67	Kaišiadorių vyskupijos Caritas VšĮ Paparčių Šv. Juozapo VGN	28	5-17	19 (67,8 %)	1 (3,5 %)	-	
68	Panevėžio vyskupijos Kupiškio dekanato „Caritas“ Šv. Kazimiero VGN	25	1-18	6 (24 %)	2 (8 %)	-	
69	Mosėdžio parapijos VGN	16	6-17	4 (25 %)	-	-	
70	Vilniaus miesto vaikų pensionas	55 (su negalia)	4-21	-	-	-	
71	Kauno apskrities specialioji mokykla	58	12-18	7 (12 %)	4 (6,8 %)	-	
72	Vilijampolės vaikų ir jaunimo pensionatas	88	6-29	1 (1,1 %)	-	-	
73	Ventos pensionatas	86	4-18	1 (1,1 %)	-	-	
74	Šiaulių apskrities Gruzdujų specialieji vaikų auklėjimo ir GN	22	8-16	22 (100 %)	22 (100 %)		Dauguma uostė klijus
75	Vėliučionių specialieji VGN	34	13-18	33 (97 %)	34 (100 %)	95 proc. buvo bandę (klijai, žolė, anfetaminas)	
76	Vilniaus apskrities viršininko administracijos Čiobiškio specialieji vaikų auklėjimo ir GN	17	11-18	Didesnė dalis mokinių			
77	Vilniaus specialieji vaikų auklėjimo ir GN	28 mergaitės		25 (89,2 %)	28 (100 %)	2	

78	Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centras	35	5-16	12 (34,2%)	15 (42,8 %)		
	Viso	4402					

Apibendrinant pateiktus duomenis, matyti, kad didžiausia problema vaikų globos namuose yra rūkymas. Rūko nuo **1 %** iki **36 %** visų ugdytinių. Pastebima ir tai, jog Kalvarijos savivaldybės laikinuose vaikų globos namuose 2006 metais rūkė **90 %** globotinių, Vilniaus SOS vaikų kaimo Jaunimo namuose **45,4 %**, Kaišiadorių vyskupijos Caritas VšĮ Paparčių Šv. Juozapo Vaikų globos namuose - **67,8 %**. Dar blogesnė situacija vyravo specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose: Gruzdžių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose – **100 %**, Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose- **97 %**, Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose – **89,2 %**, o Čiobiškio specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose – didesnė dalis ugdytinių. Pažymėtina, jog minėtuose Gruzdžių, Vėliučionių ir Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose alkoholį vartoja **100 %** nepilnamečių globotinių. Beje, tuose pačiuose specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose nepilnamečiai yra uostę klijų, rūkė žolę bei vartoję anfetaminą.

Vaikų globos namų administracijos nurodė būdus, kaip nepilnamečiai įsigyja :

Tabako gaminius:

- mokyklose iš bendraklasių;
- laisvai nusiperka parduotuvėse už tėvų, giminaičių duotus kišenpinigius;
- išsikeičia turimus asmeninius daiktus;
- užsidirba už paslaugą (dirba draugo tėvų sode, perkrausto baldus ir pan.);
- įsigyja pas privačius, nelegaliai prekiaujančius asmenis (dažnai šie asmenys cigaretes pardavinėja vienetais);
- renka nuorūkas;
- paprašius, arba už atlygį, nuperka suaugę asmenys;
- įsigyja pinigų ką nors pavogę ir pardavę;
- pavaišina vyresni probleminio elgesio draugai;
- gyvenvietėse nusiperka iš asocialių asmenų;
- gauna iš draugų, kurie „vagia“ iš savo rūkančių tėvų;
- gauna iš ateinančių juos lankyti tėvų.

Alkoholinius gėrimus:

- laisvai nusiperka parduotuvėse už tėvų, giminaičių duotus kišenpinigius;
- išsikeičia turimus asmeninius daiktus;
- pavagia;

- paprašius, nuperka suaugę asmenys;
- renka butelius, juos pridavus laisvai nusiperka parduotuvęse;
- be leidimo išęję į miestą, yra vaišinami asocialių asmenų;
- perka iš nelegaliai prekiaujančių asmenų;
- alkoholio surogatų nusiperka „taškuose“;
- turguje perka iš romų tautybės asmenų;
- parsiveža iš tėvų, giminaičių, globėjų po pasisvečiavimo savaitgaliais bei švenčių metu;
- kt.

Iš pateiktos informacijos matyti, kad dauguma tėvų toleruoja nepilnamečių savo vaikų rūkymą, alkoholio naudojimą. Vaikų globos namų pateiktais duomenimis, dauguma vaikų į globos įstaigas patenka jau rūkantys bei vartojantys alkoholį. Kai kurių vaikų globos namų administracija nurodė, jog jų globos namuose augantys ugdytiniai šeimoje pradėjo rūkyti nuo **4-5** metų, todėl jokios prevencinės priemonės atpratinti juos no alkoholio vartojimo nėra efektyvios. Be to, dauguma globos įstaigose augančių vaikų polinkis rūkyti atsinaujina bei sustiprėja po to, kai vaikai grįžta iš vasaros poilsio stovyklų (kuriose jie mažiau kontroliuojami), iš gydymo įstaigų ar sanatorijų (ten vaikus vaišina vyresni draugai), pasisvečiavę pas tėvus bei giminaičius savaitgaliais ar švenčių metu. Būna atvejų, kai vaikai po savaitgalio, grįždami į vaikų globos, namus su savimi atsiveža tabako gaminių, alkoholio. Būtina griežtinti teisės aktus, reglamentuojančius tėvų atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą, arba panaudojimą priešingai vaiko interesams, ypač atsižvelgiant į tokius atvejus, kai tėvai girtauja su nepilnamečiais vaikais, teikia/perka jiems tabako bei alkoholio gaminius.

SVEIKATA

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, teikdamas rekomendacijas dėl Lietuvos Respublikos antros periodinės ataskaitos dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo, pažymėjo, jog valstybei šaliai reikia stiprinti priemones, ***nukreiptas į alkoholio vartojimą ir narkomanijos*** tarp vaikų problemą ir šioje srityje vykdyti projektus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikdama pastabas dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto išvadų įgyvendinimo pabrėžė, jog būtina užtikrinti socialinę pagalbą tiek vaikams, vartojantiems psichiką veikiančias medžiagas, tiek jų tėvams – ***reabilitacijos paslaugų prieinamumą*** bei imtis priemonių institucijų tarpusavio bendradarbiavimui ir veiksmų koordinavimui, vykdamas prevencines programas, užtikrinti. Kontrolierės nuomone, būtina sukurti vientisą sistemą, kuri padėtų kovoti su psichiką veikiančių medžiagų neteisėtu vartojimu, pašalinti spragas visuomenės (ypač tėvų) informavimo ir

švietimo srityje, didinti kompetentingų specialistų (vaikų psichiatrų, psichologų, socialinių darbuotojų), galinčių suteikti kvalifikuotą pagalbą įvairias psichiką veikiančias medžiagas vartojantiems asmenims bei jų šeimoms, skaičių, kelti mokyklų administracijų, mokytojų, psichologų, socialinių pedagogų, medikų kvalifikaciją narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos, veiksmingos ir savalaikės, specializuotos pagalbos vaikui teikimo klausimais. Atkreiptinas dėmesys, kad 2006 metų gegužės mėnesį Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetu, padedant Jungtinės Karalystės Ambasadai Lietuvoje, atsižvelgdama į vaiko teisių apsaugos specialistų, vaikų psichiatrų bei psichologų – ekspertų darbo grupės siūlymą, organizavo Tarptautinę mokslinę-praktinę konferenciją „Vaiko teisės: psichosocialinės pagalbos vaikui, šeimai, bendruomenei aspektai“. Konferencijos dalyviai konstatavo, kad Lietuvoje stebimas atotrūkis tarp psichologinių paslaugų paklausos šeimoms ir vaikams bei esamos padėties ir aptarė aktualiausias psichologinės pagalbos vaikui ir šeimai problemas. Pažymėta, jog nepakanka informacijos apie teikiamas psichologinės pagalbos paslaugas, nėra atsakingos institucijos, kuri šią informaciją rinktų, sistemintų ir pateiktų visuomenei. Psichologų stygius atsiliepia ir rūkantiems bei alkoholių ir narkotikus vartojantiems nepilnamečiams. Konferencijos dalyviai priėmė rezoliuciją ir kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimą, Vyriausybę, ministerijas, apskričių viršininkus, savivaldybių merus, universitetų rektorius ir kitas institucijas bei organizacijas prašydami atkreipti dėmesį į konferencijos metu apsvarstytas problemas ir siūlomus šių problemų sprendimo būdus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į aukščiau nurodytas institucijas, prašydama spręsti rezoliucijoje nurodytas problemas. Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas vaiko teisių apsaugos kontrolierę informavo, jog įgaliojo Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo, Vidaus reikalų, teisingumo ir Finansų ministerijas išnagrinėti ir spręsti Rezoliucijoje nurodytas problemas bei į jas atsižvelgti teikiant pasiūlymus dėl Vyriausybės 2006-2008 metų programos įgyvendinimo.

Pastebėtina, jog Lietuvoje iki šiol nėra specializuotos įstaigos, kur būtų sudarytos visos sąlygos gydyti vaikus, turinčius atitinkamą priklausomybę, todėl būtina sukurti specialią vaikų, piktnaudžiaujančių psichiką veikiančiomis medžiagomis ilgalaikės reabilitacijos ir socialinės integracijos sistemą (kur vaikas gautų reikiamas medicines, socialines bei psichologines reabilitacijos paslaugas). Šiuo metu, turimais duomenimis, šalyje yra labai nedaug stacionarių narkomanų reabilitacijos bendruomenių, galinčių suteikti pagalbą vaikui, vaikams ypatingai trūksta ilgalaikės psichologinės – socialinės reabilitacijos paslaugų. Dideliu trukdžiu tokioms įstaigoms kurtis yra stiprus visuomenės pasipriešinimas, smerkiamas požiūris į tokio tipo reabilitacines įstaigas. Svarbus yra kiekvieno bendruomenės nario požiūris, visi sprendimai turi būti priimami adekvačiai įvertinant situaciją, ypatingai tai, jog tokio centro paslaugų jau yra laukiama senai,

asmenims nėra teikiama reabilitacinė pagalba ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymi, jog Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 33 straipsnis įpareigoja valstybes Konvencijos dalyves imtis visų reikiamų priemonių, įskaitant teisines, administracines, socialines ir šviečiamąsias, kad apsaugoti vaikus nuo neteisėto narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo bei įtraukimo į jų gamybą ir platinimą. Be to, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaitoje pažymėjo, kad narkomanija yra viena iš aktualiausių Lietuvos problemų, keliančių grėsmę socialinei, kultūrinei, ekonominei ir demografiniai šaliai ateičiai. Ataskaitoje taip pat buvo atkreiptas dėmesys, kad šiuo metu Lietuvoje yra itin jaučiamas socialinės pagalbos šeimoms, kuriose auga vaikai, vartojantys psichiką veikiančias medžiagas, ir reabilitacijos paslaugų trūkumas, kad šalyje yra tik viena stacionari narkomanų reabilitacijos įstaiga, galinti suteikti pagalbą vaikui, tuo tarpu pastariesiems labai trūksta ilgalaikės psichologinės – socialinės reabilitacijos paslaugų. Be to, Lietuvoje nepakanka ir įstaigų, galinčių teikti tiek ilgalaikę, tiek ir trumpalaikę pagalbą vaikams, turintiems žalingų įpročių. Atsižvelgiant į tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintus valstybės įsipareigojimus bei garantuojamą vaikų teisių ir jų teisėtų interesų įgyvendinimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritaria ir skatina specializuotų įstaigų, teikiančių ilgalaikes kompleksines reabilitacijos paslaugas vaikams, vartojusiems psichiką veikiančias medžiagas, steigimą. Tačiau, Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, prieš priimančią sprendimą dėl reabilitacijos centro steigimo priešiška nusiėtikusioje bendruomenėje, reikėtų siekti bendruomenės nuomonės pokyčių, įgyvendinus aktyvias tęstines šviečiamąsias priemones, suteikus išsamią ir kvalifikuotą informaciją apie reabilitacijos centro veiklą, galimus rizikos faktorius, problemas ir jų sprendimo būdus, suorganizavus atviras diskusijas, susitikimus su asmenimis, dalyvavusiais reabilitacijos programose, bei jų šeimų nariais, specialistais dirbančiais šioje srityje, taip pat išklausius pačių vaikų nuomonę.

PRIKLAUSOMYBĖS LIGŲ CENTRAI

Vilniaus priklausomybės ligų centras

Centre nepilnamečiams, įtariamais narkotinių medžiagų vartojimu, palydimiems tėvų ar globėjų, teikiamas nemokamas paauglių testavimas greito narkotinių medžiagų nustatymo testais. Nustačius narkotikų vartojimą, teikiamos rekomendacijos dėl galimų tolimesnių veiksmų ir gydymo; gydytojo ir psichologo konsultacijos paaugliams ir jų tėvams; ambulatorinis gydymas; informaciniai užsiėmimai vartojančių psichiką veikiančias medžiagas artimiesiems; stacionarinis abstinencijos gydymas. Esant reikalui, nepilnamečiai vartojantys alkoholį ir narkotines medžiagas,

dėl konsultavimo ir stacionarinio gydymo nukreipiami į Respublikinės universitetinės ligoninės Vaiko raidos centrą arba Respublikinę Vilniaus psichiatrijos ligoninę.

Vilniaus priklausomybės ligų centro Socialinės pagalbos ir prevencijos skyriuje atliekamas darbas su rizikos grupės vaikais, kurių vienas ar abu tėvai vartoja narkotines medžiagas. Renkant šias grupes, bendradarbiaujama su Vilkpėdės seniūnija, šio mikrorajono mokyklų socialiniais pedagogais, esant reikalui ir kitomis institucijomis.

Per 2006 metus Vilniaus priklausomybės ligų centro stacionare gydyta 19 nepilnamečių, iš jų – 18 nepilnamečių dėl priklausomybės nuo narkotinių medžiagų (14 dėl opioidų, 2 dėl anfetamino, 1 dėl kanabinoidų, 1 dėl kelių narkotinių medžiagų. Priklausomybės ligų centro reabilitacijos skyriuje gydytas 1 paauglys dėl opioidų vartojimo.

Vilniaus priklausomybės ligų centro ambulatoriniame skyriuje per 2006 metus į priežiūros įskaitą įtraukta 15 nepilnamečių (15-18 metų amžiaus), iš jų – 12 berniukų ir 2 mergaitės.

Vilniaus priklausomybės ligų centro Ankstyvosios diagnostikos ir reabilitacijos Dienos centre konsultuoti ir gydyti 11 nepilnamečių (15-18 metų amžiaus).

Dėl kompiuterinių žaidimų sukeltų problemų konsultuoti 14 nepilnamečių (5 berniukai iki 14 metų amžiaus; 9 berniukai 15-18 metų amžiaus).

Per 2006 metus nepilnamečiams buvo atliekamas anoniminis testavimas greito narkotikų nustatymo testais (multitestais 6-ioms medžiagoms). Nustačius psichiką veikiančių medžiagų vartojimą, nepilnamečiams ir jų tėvams teiktos profilaktinės priklausomybės ligų psichiatro konsultacijos.

Iš viso tirta nepilnamečių		Iki 14 metų	14-18 metų
Tirta nepilnamečių: 201		29	172
Blaivūs		24	127
Teigiami tyrimai	Opiatai	1	5
	Amfetaminai	-	16
	Kanapės	4	19
	Benzodiazepinai	-	4
	Barbitūratai	-	1
	Kokainas	-	-

Vilniaus miesto Priklausomybės ligų centro direktoriaus E. Subatos teigimu, palyginus rezultatus su 2005 metais, nustatyta daugiau asmenų vartojusių narkotines medžiagas 19-25 amžiaus grupėje.

Kauno apskrities priklausomybės ligų centras

Į Kauno apskrities priklausomybės ligų centrą nepilnamečiai patenka turėdami nukreipimą iš psichikos sveikatos centro, lydimi tėvų arba globėjų. Neturintys nukreipimo nepilnamečiai taip pat priimami lydinti tėvams ar atsakingiems už paauglį atstovams. Atvykstantys privalo su savimi turėti asmens dokumentus (pacientai, tėvai), reikalingi sutikimai, kad asmuo būtų gydomas.

Kauno apskrities priklausomybės ligų centre prievartinis gydymas netaikomas.

Į Kauno priklausomybės ligų centrą per 2006 metus, dėl priklausomybės alkoholiui ar priklausomybės psichoaktyvioms medžiagoms kreipėsi 22 nepilnamečiai asmenys. Pažymėtina, jog Kauno apskrities priklausomybės ligų centre nuo 2006 metų liepos 1 d. pradėjo veikti Vaikų poskyris.

Klaipėdos priklausomybės ligų centras

Per 2006 metus Klaipėdos priklausomybės ligų centro II-skyriuje buvo gydomi 4 nepilnamečiai (2 iš jų atvyko tėvų iniciatyva dėl priklausomybės psichoaktyvioms medžiagoms; 1 su siuntimu dėl priklausomybės nuo alkoholio).

Klaipėdos priklausomybės ligų centro ambulatoriniame skyriuje konsultuoti 15 nepilnamečiai, atvykę savo iniciatyva arba lydimi tėvų, 36 nepilnamečiams atliktos medicininės apžiūros apsvaigimui nustatyti.

Šiaulių apskrities priklausomybės ligų centras

Šiaulių apskrities priklausomybės ligų centre gydomi ir konsultuojami dėl priklausomybės alkoholiui ir psichoaktyvioms medžiagoms suaugę asmenys. Centre nėra vaikų gydytojų psichiatrų.

Nepilnamečiai į Šiaulių apskrities priklausomybės ligų centrą gali ateiti patys, šeimos gydytojų siuntimu. Dėl nepilnamečių priklausomybės į centrą gali kreiptis tėvai su prašymu pakonsultuoti nepilnamečių dėl priklausomybės alkoholiui ir psichoaktyvioms medžiagoms.

Per 2006 metus Šiaulių priklausomybės ligų centre nepilnamečių asmenų, priklausomų nuo alkoholio ir psichoaktyvių medžiagų, gydyta ar konsultuota nebuvo.

Panevėžio apskrities priklausomybės ligų centras

Panevėžio apskrities priklausomybės ligų centro vyriausiosios gydytojos teigimu, centras neturi licenzijos gydyti ir konsultuoti nepilnamečius asmenis, todėl 2006 metais nepilnamečiais asmenys nebuvo gydomi ir konsultuojami.

Per 2005 metus ir 2006 metus Panevėžio apskrities priklausomybės ligų centre 58 nepilnamečiai buvo testuojami dėl narkotinių medžiagų vartojimo ir atliekamos alkoholio nustatymo ekspertizės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2007 metais buvo atlikta Psichikos sveikatos centrų apklausa dėl pagalbos teikimo vaikams ir paaugliams. Atlikus minėtąjį apibendrinimą nustatyta, jog dešimtadalyje Psichikos sveikatos centrų – nėra nė vieno asmens, teikiančio psichikos sveikatos paslaugas vaikams ir paaugliams, šias paslaugas vaikams ir paaugliams teikia suaugusiųjų psichiatrai.

Iš pateiktos informacijos matyti, kad svarbiausia yra anksti ugdyti vaiko įpročius ir supratimą šeimoje. Vaikų tėvams, neturintiems pakankamų įgūdžių, turėtų būti teikiama socialinė pagalba, jie turi būti mokomi, kaip išvengti vaiko polinkio į alkoholį, tabaką bei narkotikus, kaip apsaugoti save nuo kitų nepilnamečių bei suaugusių asmenų įtakos ir vilionių žalingiems įpročiams. Manau, jog mokykla taip pat turi aktyviai įsitraukti į kovą prieš žalingus nepilnamečių įpročius, išaiškėjus nepilnamečių piktnaudžiavimo faktams ir atvejams – nedelsiant informuoti visas suinteresuotas institucijas, - vaiko tėvus, Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojus, pačioje mokykloje vykdyti prevencinį darbą ir mokymus nepilnamečiams apie žalingų įpročių žalą. Tik dirbant kartu, bendradarbiaujant vaiko šeimai, mokyklai, socialiniams darbuotojams, Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojams, bendruomenei ir policijos pareigūnams, geranoriškai sprendžiant iškilusias problemas ir vieningai rodant nepilnamečiams teigiamus pavyzdžius – nepilnamečiai vaikai gal augs sveikoje ir vaiko interesus užtikrinančioje aplinkoje.

• • •

IŠVADOS

Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos sveikatos programos vienas iš tikslų – iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 procentais;

atsižvelgiant į tai, jog Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programos tikslas – sustabdyti ir sumažinti narkomanijos plitimą, nustatyti ir įgyvendinti pagrindines valstybės politikos gaires ir veiklos kryptis narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės srityje, padidinti narkomanijos prevencijos Lietuvoje veiksmingumą;

bei išanalizavus ir apibendrinus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktą informaciją, teigtina:

1. Nepilnamečių tabako, alkoholio ir narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas išlieka didelė problema.
2. Nėra reglamentuotas duomenų apie nepilnamečius, turinčius priklausomybę tabakui, alkoholiui, narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms, kaupimas, esama statistika neatitinka realios situacijos.
3. Nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas bei veiksmų koordinavimas sprendžiant nepilnamečių priklausomybės tabakui, alkoholiui ar kitoms narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms klausimus, trūksta kompetentingų specialistų (vaikų psichiatrų, psichologų, socialinių darbuotojų), galinčių suteikti savalaikę kvalifikuotą pagalbą įvairias psichiką veikiančias medžiagas vartojantiems asmenims bei jų šeimoms.
4. Lietuvoje trūksta įstaigų, galinčių teikti ilgalaikę medicininę pagalbą priklausomybę tabakui, alkoholiui, narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms turintiems nepilnamečiams; priklausomybės ligų centruose trūksta vaikų gydytojų psichiatrų (2-uose iš jų nepilnamečiai iš viso nebuvo konsultuoti).
5. Nepilnamečiams trūksta užimtumo (popamokinės veiklos, būrelių, renginių, skirtų nepilnamečiams).
6. Didėja nusikalstamų veikų, kurias padarė neblaivūs nepilnamečiai, ir atvejų, kuomet nusikalstamos veikos padarymo metu nukentėjo neblaivūs nepilnamečiai, skaičius.
7. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pardavimo nepilnamečiams kontrolė praktiškai nevyksta.
8. Prevencinis darbas su socialinės rizikos šeimomis savivaldybėse vykdomas neefektyviai ir nepakankamai.
9. Nepilnamečių rūkymas ir alkoholio vartojimas yra didžiulė problema specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose. Atsižvelgiant į šių vaikų globos namų pateiktą informaciją apie rūkančius ir alkoholį vartojančius nepilnamečius, matyti, jog daugumai globotinių reikalingos konsultacijos bei gydymas dėl priklausomybės.
10. Švietimo įstaigų bei vaikų globos įstaigų darbuotojai, tėvai nėra mokomi praktiškai atpažinti priklausomybę turinčius vaikus, ypač vaikus vartojančius narkotines ar psichotropines medžiagas.
11. Kai kuriose šalies mokyklose ir globos įstaigose nėra žinomi rūkymo, alkoholio ir narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo faktai, kas leidžia manyti, jog įstaigos sąmoningai slepia tokius neigiamus reiškinius siekiant apsaugoti savo reputaciją arba vengia aiškintis realią situaciją, domėtis šių neigiamų reiškinių paplitimu.

12. Būtina peržiūrėti teisės aktus, reglamentuojančius tėvų (globėjų, rūpintojų) atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą, arba panaudojimą priešingai vaiko interesams, ypač atsižvelgiant į tokius atvejus, kai pastarieji girtauja su nepilnamečiais vaikai, teikia/perka jiems tabako bei alkoholio gaminius.
13. Būtina griežtinti teisės aktus, reglamentuojančius narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą nepilnamečių tarpe, lenkimą juos vartoti.
14. Būtina griežtinti teisės aktus reglamentuojančius juridinių asmenų atsakomybę už alkoholio bei tabako pardavimą nepilnamečiams.
15. Būtina griežtinti teisės aktus reglamentuojančius pačių nepilnamečių atsakomybę (numatant ir taikant įvairias (alternatyvias) poveikio priemones, administracines nuobaudas ir bausmes) už alkoholio, tabako ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigyjimą ir vartojimą.

PASIŪLYMAI

1. Aiškiai reglamentuoti informacijos apie vaikus, turinčius polinkį tabakui, alkoholiui, narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms, teikimo bei kaupimo tvarką. Užtikrinti, kad kompetentingos institucijos, kurių veikla susijusi su vaikais ir jų teisių apsauga (švietimo ir ugdymo, sveikatos įstaigos, policija ir kt.), tinkamai vykdytų šios tvarkos nuostatas, ir būtų kaupiami ir sisteminami išsamūs ir objektyvūs duomenys.

Siūlyti:

Narkotikų kontrolės departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Teisingumo ministerijai

1. Išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius tėvų (globėjų, rūpintojų) atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą, arba panaudojimą priešingai vaiko interesams, pateikti siūlymus tokių teisės aktų tobulinimui.
2. Išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius pačių nepilnamečių atsakomybę už tabako, alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigyjimą ir vartojimą, pateikti siūlymus teisės aktų tobulinimui.
3. Išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą nepilnamečių tarpe, pateikti siūlymus jų tobulinimui.
4. Išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius juridinių asmenų atsakomybę tabako ir alkoholio gaminių pardavimą nepilnamečiams.

5. Atnaujinti diskusijas dėl narkotikų reklamos sąvokos apibrėžimo, priverstinio nepilnamečių gydymo nuo priklausomybės tabakui, alkoholiui ir narkotinės ar psichotropinėms medžiagoms.

Narkotikų kontrolės departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai:

1. Parengti ir išplatinti metodines priemones specialistams bei tėvams, kuriomis vadovaujantis jie galėtų identifikuoti nepilnamečių vaikų žalingus įpročius.
2. Skatinti ir remti programas, su kuriomis švietimo įstaigų, vaikų globos namų darbuotojai, tėvai ir kiti įstatyminiai vaiko atstovai būtų praktiškai supažindinami su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis bei būtų mokomi identifikuoti tokias medžiagas vartojančius vaikus.

Narkotikų kontrolės departamentui ir Sveikatos apsaugos ministerijai:

1. Atkreipiant dėmesį į Vaiko teisių apsaugos kontrolierei Priklausomybės ligų centrų pateiktą informaciją apie nepilnamečius, turintiems priklausomybę tabakui, alkoholiui, narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms, teikiamas paslaugas, siūlyti įvertinti šių paslaugų prieinamumą ir kokybę.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai:

1. Tobulinti teisinę bazę siekiant didinti švietimo įstaigų administracijos bei pedagogų atsakomybę didinant narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo nepilnamečių tarpe atskleidžiamumą, nuolat vertinti jų kvalifikacijos ir kompetencijos lygį.
2. Skatinti nuolatinį švietimo įstaigų, tėvų, policijos, medicininių įstaigų bei vaiko teisių apsaugos tarnybų bendradarbiavimą siekiant savalaikiai suteikti reikiamą pagalbą vaikams.
3. Vykdamas Vaikų vasaros poilsio, Nusikalstamumo prevencijos ir Socializacijos programas skirti tinkamą dėmesį tabako, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijai.

Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijai ir Policijos departamentui

1. Intensyvinti darbą siekiant užkirsti kelią tabako, alkoholio ir narkotinių bei psichotropinių medžiagų patekimui bei pasiekiamumui nepilnamečių tarpe.
2. Imtis priemonių, jog būtų išvengiamas tabako, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas vaikų globos įstaigų, švietimo įstaigų bei kitų viešų vietų prieigose.

Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui, Žmogaus teisių komitetui, Sveikatos reikalų komitetui, Šeimos ir vaiko reikalų komisijai atkreipti dėmesį į tai, kad:

1. Būtina svarstyti klausimą dėl draudimo tam tikru paros metu nepilnamečiams vieniems būti viešosiose vietose įtvirtinimo.

2. Būtina griežtinti Baudžiamojo kodekso ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostatas, reglamentuojančias tėvų, globėjų, rūpintojų ir kitų asmenų, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, atsakomybę už netinkamą pareigų vykdymą vaiko atžvilgiu ar kitokią vaiko teisių pažeidimą.
3. Būtina svarstyti teisės aktų, reglamentuojančių pačių nepilnamečių atsakomybę už tabako, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą, platinimą bei lenkimą vartoti, efektyvumą ir numatytos atsakomybės adekvatumą.
4. Būtina griežtinti Alkoholio kontrolės įstatymo bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių reklamą, nuostatas.
5. Būtina nedelsiant priimti Alkoholio kontrolės įstatymo pataisas, kurios įtvirtintų nuostatą, draudžiančią asmenims, jaunesniems kaip 18 metų, viešojo maitinimo įmonėse vartoti alkoholį.

Vaikų globos namų, specialiųjų vaikų globos namų steigėjams:

1. Įvertinti globos įstaigų vadovų ir personalo kompetenciją atpažįstant bei nustatant nepilnamečių tabako, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo faktus.
2. Bendradarbiaujant su policija nustatyti tvarką, pagal kurią būtų galima kontroliuoti tabako, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų patekimo į globos įstaigos teritoriją.

Kontrolierė

Rimantė Šalaševičiūtė